

KAFKASYALI KONUKLARIMIZ

Çerkesya'dan turistik bir gezide bulunmak üzere 13 kişilik bir Çerkes gurubu Türkiye'ye gelmiştir.

Sırasıyla Karaçay Çerkes, Çeçen - İnguş, Dağıstan bölgelerinden olan konuklarımız arasında Abhaz, Adige, Çeçen, İnguş, Karaçay, Lezgi kardeşlerimizin bulunduğu topluluk Ankara'da Kafkasya kültürel dergisiyle, Ankara K. Kafkas derneğimizi ziyaret etmiş, bir grup genç de kendileriyle yakından ilgilenecek konuklarımızla tanışmışlardır.

28 Eylül'de Ankara'dan ayrılan konuklarımız İzmir ve İstanbul'da gezilerde bulunacaklardır.

Resimdekiler : Ayakta olanlar soldan sağa : Osman (Karaçay), Laguç Cemaladdin (Abhaz), İzzet Aydemir, Dguj Kurmen (Adige), Hamzatov (Dağıstan)
Oturanlar : Nejat ve Sedat (Ankara).

KAFKASYA

KÜLTÜREL DERGİ
3 AYDA BİR ÇIKAR

YIL 8 SAYI 32 CİLT 8 EYLÜL — EKİM — KASIM

İÇİNDEKİLER

Sahip ve sorumlu yayın Müdürü

İZZET AYDEMİR

Yönetim Merkezi :
Bahçelievler, Emek Mahallesi.
75 ci Sokak No : 61 D : 5
Ankara

Dizildiği ve Basıldığı yer
IDEAL Matbaası

ABONE TARİFESİ

Yıllık Abonesi : 16 TL.
Yabancı Memleketler : 60 TL.

İLÂN TARİFESİ :

Dergimizde yayınlanacak ilânların
Tam sayfası 1000, Yarım sayfası
500 TL. dir.

Gönderilen yazılar ve resimler
basılsın veya basılmasın iade
olunmaz.

Yayın Komitesi gönderilen yazılarda
gerekli düzeltmeleri yapmaya
yetkilidir.

Dergide basılan tercüme yazılardan
doğacak her türlü sorumluluk
çevirene aittir.

Dergide yayınlanan yazılar kaynak
gösterilmek şartıyla başka yerde
yayınlanabilir.

Basıldığı Tarih : Kasım 1971

Lisanımızın Rayına Oturtulması
ŞOCENTSUK A.

Hititler **DR. GÜSAR V.**

Çerkes Devlet Adamları
AYDEMİR İ.

Dağılan kültür **AFEŞİJ E.**

Bugünkü Çerkes Aile Teşekkülü
ŞÖENU M. F.

İlahlar İçkisi **BEKSULTAN B.**

Tiflis Üniversitesi Kafkasoloji
Çalışmaları **RAGOVA G.**

Gürcü Ata Sözlere **ZÜRAB T.**

Bulutlar Çöküyor **MEŞBAŞE İ.**

Kulkujunum Yiveredes
KENETOKA S.

Benim Dediğim (Şiir)
AMİRXHAN H.

Yakup Sami **DR. GÜSAR V.**

Çerkes Tarihi ve Senai Kazuk
DR. GÜSAR V.

Misafirler (Hikaye) **LAKRBA M.**

Bilmem ki.. (Şiir) **AFEŞİJ E.**

Güzel Sözlere

Acı Bir Hatıra (Şiir) **SARIAY O.**

Nartların Altın Ağacı **AFEŞİJ E.**

Aktüalite

LİSANIMIZIN RAYINA OTURTULMASI GÜÇ DEĞİLDİR

Bu gün kullandığı milli lisanını uzun bir çalışmadan sonra meydana getirmemiş hiç bir millete rashiyaamayız. Milli bir görev edinip üzerinde çalıştığı taktirde lisanı olmayacak hiç hiç bir millet de bulamayız.

Rusya bundan 300 yıl önce, bir birine pek yanaşmayan, yazıları da uyuşmayan, belirlenmiş harfleri olmayan beylikler halinde bulunduğundan, lisan birliğine de varamamıştı. Bu gün Kafkasya'mızda yaşayan Çerkesler'in de lisanlarının uyuşmaması buna benzer. İşte o günün Rusları okuma yazma sayesinde yetiştirdikleri yazarlarını lisanlarının geliştirilmesi için çalıştırarak, belirli kurallar üzerine oturtulmuş, bu günkü Rusçayı meydana getirmişlerdir.

Diğer milletler de lisanlarını aynı şekilde çalışarak rayına oturtmuşlardır.

Böyle olunca bizim de onları örnek almamız, lisanımızın gelişip yayılması için çeşitli ülkelerde bulunan çerkeslerin kullandığı müşterek bir lisanı meydana getirmemiz gerekir. Lisanımızı geliştirmek için, çeşitli köylerde söylenen türküleri, hikayeleri, övgüleri toplamak ve o eski kullanılan lisandan da faydalanmak gerekir.

Ş. Ali 30/Eylül/1925

ÇERKES TARİHİ KONUSUNDA HATİLER (Hittitler)

Dr. Vasfi GÜSAR

Maraş Millet vekili merhum Besim ATALAY «Maraş tarihi» adıyla bir kitap yayınladı Bu kitap Hatiler hakkında şöyle yazar: (baskı 1923)

«Romalılar devrinde (Maraş) Kirmanika adıyla bilinirdi. Asuri Hükümdarı (Sakson) zamanına ait tuğlalarda Maraş'ın adı (Markaji) olduğu yazılıdır. Hâtiler Asurlularla yaptıkları anlaşmalarda (Çivi yazısı) kullanmamışlardır. Asurlular onlara (Hâti), Tevrak (Khet), Mısırlılar (Khita - Khitas), bu günkü Avrupalılarda da (Hitit) derler. Roma ve Yunan tarihleri bu millettten hiç bahsetmiyorlar. Mısır Hiyoroglifleri ve Asur kazıları Anadolu'nun her bölgesinde. Suriyede Hitit eserlerine raslanır. İngiliz yazarlarından SAYSE Maraş'taki Hitit eserleri arasında bazı müzik aletleri resimlerini basmıştır. Lyr Tranpet bir nevi gitar ve saire bunlardan anlaşılıyor ki Hatiler epeyce medeni bir millettir. Hatiler evlerinde SANDALYA kullanırlarmış. Bu sandalyaların arkaları işlenmiş imiş. Yemek yerken sandalyaya otururlarmış. Hâtiler (Gümüş eşya ve kapları) çok kullanırlarmış. Hâtiler bu madeni yani gümüşü (Buga) dağlarından bolca çıkarırlarmış.

İngiliz müelliflerinden Reconde tarihinde Hitit (Birleşik millet) demek imiş. İngiliz Jean Cambel İngilizce (Hitit yazısı ve tarihi) kitabında Hâti şehri (Gargameş)'in (Gargar) kelimesinin (Hazine) anlamına geldiğini yazar. Hiksosların Hititlerden olduğunu söyleyen tarihçiler vardır. Davut Peygamberin savaşa gönderdiği (Uria) savaşta ölmüş ve Davut (Uria) nın karısı Hâti kızı (Bestiya) ile evlenmişti. İsa Peygamberin dedelerinin HATİ OLDUĞU (Tevratta) da bildirilmiştir. Hititlerden bahseden en önemli kitap Tevrat'tır. Tevratın onuncu benin on beşinci ayetine kadar hep Hâtilerden bahseder. Hâtiler o vakitler Suriye de ufak cumhuriyetlere ayrılmış idiler. (Ninova) da bulunan bir tuğlada belirttiklerine göre Suriye kuzeyinde on iki Hâti hükümdarı gelmiş. Hâtiler kendi idareleri altındaki kavimlere kendi adlarını vermişler ve bir aralık tüm Suriye (Beni Khetta) adını almıştır.

Suriye medeni bir kavmin yerleşmesini kendi nüfuz ve idareleri namına zararlı gören Mısırlılar Hâtilere karşı ordularını göndermişler fakat dâima kaybetmişler ve Hâtilerle uyuşmaya karar vermişlerdir. Bu anlaşma Hâti hükümdarı (Hatisaro) ile Mısır hükümdarı (İkinci Ramses) arasında yapılmıştır. Dünyada hukukça pek önemli olan ilk anlaşmadır.

Hâtiler için en büyük tehlike doğu... bunlardı. Bu bakımdan Hâtiler onlarla bir hayli savaşmışlardır. Hatta... Asuriular Hâtilerin hükümet merkezi (Kargamış) ı almışlardır. Yunanlılar ve Romalılar Kargamış'a (Circassium-Sirkasyum) derler. Kargamış (Sirkassium) yönlerinde Hâtilere ait bir çok su yolları keşfedilmiştir. Maraş'ın Hâtilere ait bir şehir olduğunda şüphe yoktur. Sokaklarında ve çevresinde görülen bir çok eserler bunu gösterir. Maraşın kuzeyinde ve Ahır dağı'nın eteklerinde bir çok Hâti mezarlıkları bulunmaktadır. Aşağı yukarı iki saat kadar süren bir uzunlukta olan bu çevrede bulunan mezarlıklar Maraşın önemli bir Hâti (Hitit) şehri olduğunu gösterir. Tarihte meşhur olan (Maraş arslanı) Maraş kalesinde bulunmuştur. Bu heykel kale kapısı üzerinde imiş. Kalede daha bir çok eserler vardır. Amerika Misyonerleri iki yıl içinde altmış kadar taş aşırımlardır. Bu gün bazı devletlerin bayraklarında görülen (Çift Kartal) resmi dahi ilk önce Hâtiler tarafından amblem olarak kullanılmıştır. Maraş yanındaki ve güneyindeki (Zincirli) de keşfedilen bir abidesinde bir takım Mabutlarla beraber iki başlı kartal da bulunmuştur. Hâtiler medeniyette bir hayli ileri idiler. Müellif (Yazar) (Vigoro), (İhtimal ki şark medeniyeti Hititler vasıtasıyla Avrupaya yani Yunanistana geçmiştir.) der. Bizleri ilgilendiren kısım bunlardır.

Gerçekte Avrupalılar yıllar boyu Çerkes tarihini izlemiş, kitaplar yazmış bu arada Hâtiler hakkında uzun yayınlar yapmışlardır. Maspereux (Hati-Khiti) ler hem cinsleri olan Tabal ve Muşki ler gibi Kafkasyada yerleşmiş olan unsurlara mensup olacaklardır der. (1) İngiliz tarihçisi Vels, Hâtilerin yıkılışından bahsederken» Hazar denizi ile Karadeniz arasındaki muntıkayı eski Hâtiler kaplamış idi» der (2) Yazar Morgan eserinde (Mezopotamya'da Habur nehri etrafında geniş bir bölgede Tsukhi'ler otururlardı» der (3) Lenormann eserinde «Hâtiler Kafkasyalıdır» der (4) Türk tarih kurumu yayınlarında yazar George Poisson'un tercümelelerinde «Küçük asyada M.O. üç bininci yılın ortasından itibaren hititlerin mevcut olduğunu kaydetmeliyiz. Fakat bunlar Ari olmayan Kafkasyanın seknesi ile ihtimal akraba-çünkü dilleri bunu göstermektedir, bir kavim idiler. Bazı bilginler onları Kafkasyadan getirmektedirler» der (5) Strabon eserinde «Kafkasyanın kuzeyinde Serikaslar mevcut idi» der (6) Unutmamalıdır ki Yunancada Ç harfi yoktur, yerine S yi kullanırlar. Serakes (Çerakes) olsa gerek.

Mezopotamya'da Hati ülkesi içinde İfrat nehri çevrelerinde Tsukhi'ler Birleşik cumhuriyetlerinden bir tanesi idi. Maspero'nun eserinin 200 ve 392 sayfelerinde ve Morgan'ın eserinde birinci yüz yıla ait Kafkasya ve Mezopotamya haritasında Hâti ülkesinde Frat nehri çevresinde (Tsukhi) ve Kafkasyanın kuzeyinde Kuban dolaylarında Srales yazısı görülmektedir. (7) Çerkes yazar Şora Noghumuka (Tsukhiler Çerkesyadaki Şapsıghlardır) der (8) Çerkesçede insan anlamına gelmektedir. Mezopotamya'daki Tsukhiler Asurlular ile de savaşmışlardır. (9) Hatiler İmparatorluğun mahvolması ile Kafkasyaya dönmüşlerdir. (10) Hatilerin dönüm tarihi milattan sonra 700 yıl-

larındadır. Bu bakımlardan Hatiler ve Çerkesler aynı soydan bir millettir. Unutmamalıdır ki Çerkeslerin bir kısmının milli adınının (Hatikhe-Atikhe) dir. Çerkesçe khe (xe) nisbet edatıdır. Hâtikhe kelimesi Hâtilere mensup (bağlı) anlamına gelir ki pek yerindedir.

- (1) Maspero. Kadim şark akvamı tarihi. Baskı 4. S 180
- (2) Vels. Tarihte Kafkasya. İsmail Berkuk. 1958. sh 104
- (3) Morgan. Cilt 2. sh 68.
- (4) Lenorman. Şark akvamı tarihi. S
- (5) Türk tarihi kurumu yayınları. George Poisson. tercüme Şevket Aziz Kansu. 1950. X uncu seri. No.4 sh. 210-211
- (6) Strabon Cilt 2. Kitap II. fıkre 2.
- (7) Morgan. Cilt 2. sh 68.
- (8) Şora Noghumuka. Adighe tarihi. Arapça tercüme. Dr. Şevket Habjoka 1953. Amman. sh. 63
- İsmail Berkuk. Tarihte Kafkasya sh 163.
- (9) Morgan. Cilt 2. sh 98.
- (10) İsmail Berkuk. Tarihte Kafkasya. 1958. İstanbul. sh. 104.

TÜRK TARİHİNDE ÖNEMLİ ROL OYNAYAN ÇERKES DEVLET ADAMLARI

(Geçen sayıdan devam)

2

Hazırlayan: İzzet AYDEMİR

BASBAKAN (SADRAZAM) LAR

HÜSREV MEHMET PAŞA (Koca) : 1976 Kafkasya - 1855 Tekirdağ) Küçük yaşta Kafkasyadan Türkiye'ye getirildi. Enderunda yetişti. Sırasıyla baş çuhadar, kethuda, ve Mısır seferinde gösterdiği başarı nedeniyle de vezir bilahere de Mısır valisi oldu. (1801). Bundan sonra çeşitli valilikler ve Mora isyanları sırasında Kaptanıderyalığı getirildi. Padişah Mahmut II devrinde yeniçerilerin kaldırılmasından sonra Hüsrev paşanın Tunus tan getirdiği kırmızı fes; kavuk ve külahların yerini aldı. 1826 da kurulan asakiri mensural Muhammediye seraskerliğine getirilerek o zamanki ordu örgütünün kurulmasında büyük çabaları görüldü. Padişah Abdülmecit devrinde Sadrazam oldu. 1839 tanzimat fermanı onun zamanında okundu. Büyük Reşit Paşayla arasındaki anlaşmazlık nedeniyle sürgün edildiği Tekirdağ'da vefat etti. Yüz yaşına yakın öldüğü için koca adını almıştı. Kendi yetiştirmesi pek çok devlet adamı Osmanlı yönetiminde görev almıştır.

SALİH HULUSİ KARZEG PAŞA (1864 İstanbul - 1939 İstanbul)

Liman reisi Dilaver paşanın oğludur. 1888 yılında harp akademisini bi-

rincilikle bitirmiş, Almanyaya gönderilerek bir süre orada kalmış, dönüşünde birçok önemli görevler aldıktan sonra 1909 yılında ikinci ordu komutanı, bilaherede Harbiye nazırı olmuştur. Sırasıyla bahriye ve nafia nazırlıkları da yaptıktan sonra 8 Mart 1920 yılında İstanbul hükümetinde başvekillik görevine getirilmişse de bu görevde fazla kalamıyarak istifa etmiş bir daha görev almamıştır.

Doğruluğu, yurtseverliği ve cesaretiyle ün almış bir kişi idi.

(Devamı var)

DAĞILAN KÜLTÜR

AFEŞİJ EMİN

Bir bütünün parçaları olan Kafkasyalılar, tarihin çeşitli nedenleriyle cennet vatanlarından ayrılarak yerleştikleri ayrı ayrı kıtaların ayrı ayrı devletlerinde; ayrı ayrı milletlerin kabiyetleriyle varlıkları kabul edilmeyen azınlıklar halinde hayatlarını devam ettirmekte, devam eden hayatları yanında ruhlarının derinliklerine işleyerek kendileriyle yek vucut haline gelmiş insanlığın erişmeye sahip olmadığı yüce kültürlerini de gittikçe azalan bir seyir takibetmesine rağmen, nesilden nesilen aktarmak suretiyle korunmakta, kanun kuvvetindeki adet ananeleri sayesinde etnik guruplar halinde yaşadıkları müllelerin içerisinde erimeme mukavemetini artırıp, birbirlerine yaklaşıp ve daha sıkı ilişkiler kurarak, daha uzun müddet kültürlerinin devamını temin ettirmektedirler. Bilhassa modern dünyanın insan hakları ve hürriyet kavramı içinde (Ben neyim? Nereden geldim? Nereye gitmeliyim? Bunu gerçekleştirebilmek için nasıl çalışmalıyım?) Şeklindeki soruları kedisine soran ve erimeye son vermek için çareler arayan Çerkes düşünürleri yetişmektedir.

Şurası bir gerçektir ki kültürler de milletlere bağlı olarak zamanla bir devrim geçirmektedirler. Ya tamamen yok olmakta veya başka bir kültürle eşit oranlarda olmasa dahi yeni oluşumlarla müşterek bir kültür meydana getirmektedirler.

Genetik kaidelerden gidilerek yüksek kültüre sahip insanların ilkel kültüre sahip insanlarla birleşmesinden yüksek kültürlü insanların elde edileceğini söyleme yersizdir. Sonra insan laboratuvar hayvanı değildir. İnsanın iki kollu, iki ayaklı, iki gözlü, iki kulaklı olması genetik yapısıyla sınırlanmıştır. Fakat kültürü ferdin genetik yapısıyla ilgili değildir. İnsan kültürünü dış şartların etkisiyle bulunduğu ortamdan alır. Fert organizması varlığını devam ettirme iç güdüsü içindedir. Bundan dolayı da dış şartlara uymak mecburiyetindedir. Belli bir kültüre sahip fertler başka bir kültür ortamına bıraktığı taktirde kültür bakımından bir değişikliğe uğrayacaklardır. Değişim etnik gurupların aleyhinde yani yok olmaları yönünde cereyan edecektir. Çer-

keslerin içinde bulunduğu ortam ve şartlar bunu açıkça göstermektedir. Erimme reaksiyonunun hızı fertlerin kültür seviyesiyle ve kültürlerine olan şuurlu sevgi bağlarının kuvvetiyle ters orantılıdır. Yüksek bir kültüre sahip insanların diğer kültürler içinde erimesi çok güç olduğu kadar da acıdır. Çerkeslerin kültürlerinin oluştuğu ortam Kafkasyadır. Yaşamalarına uygun göz yaşlarıyla bıraktıkları dağlar taşlar, akar sular, verimli ovalar ve kültürlerini halâ devam ettiren soydaşları oradadır. Uygun şartlarda erimeye son vermek için Kafkasyaya dönmek gereklidir. Bir Kafkaslı ancak kendi kültürünün hü-nük sürdüğü ortamda huzur bulabilir.

Çerkesler vatandan ayrılmakla yetinmemişlerdir, aynı zamanda Kafkasya kültürünün bir kısmını da beraberlerine götürerek yerleştikleri yerlerde vok etmişler ve hâlâ yok etmektedirler. Edebiyatını da parçalamışlardır.

Kafkasya'da Karacay çerkes Eyaletinde Mıjey M. ve Beçij L'nin Turna Turna - Kaz Kaz isimli çocuklar için çerkeslerin söyledikleri ninilerin, şiirlerin, bilmecelelerin ve hikayelerin bir derlemesi olan eserin 31 sayfasında kurt için söylenmiş bir bilmece mevcuttur. Çerkesce aslından aynen nakle diyorum :

Kılı çalı kuyruk
Geri Geldi,
Gelip mısır çöreğini
Kaptı,
Odun kesilen kütük
Peşine atılınca,
İzine düşerek
İnine girdi.

Bilmecenin Türkiye'de ki çerkesler arasında söyleniş şekli değişik ve uzundur. Aslı Kafkasya kültürel Derneği sayı 30 sayfa 15 te yayınlanmıştır: Melıkâpxu, Dıgıjıkue'yi istemektedir. Fakat Melıkâpxu'un babası bu işe razı değildir. Kızını vermeyi istemez. Bir sabah babası «davarlar tamam mı?» diye ye sorunca kızı Melıkâpxu şöyle cevap verir:

—Kuyru deri, kendisi kılı
Geldi kuzuyu aldı,
Peşine bir kütük atıldı,
Alaca kapıyı atladı,
Kuzuyu bağırta bağırta
Düştü izine,
Girdi inine.

Babası bu bilmece üzerine kızını Dıgıjıkue'ya verir.

Görüldüğü gibi Türkiye'de söylenen şekli daha orjinaldir. Çünkü kötü nartlara dayanır. Melıkâpxu ismi nartların listesinde geçmektedir. (Bak Ha-değâtle Asker. Nartlar Cilt I sayfa 30.)

Yine İstanbul'da yayınlanan kamçı gazetesinin Yıl I, sayı 3, sayfa 2 de ki «Beyin Gelini» başlıklı bir hikayenin kısa özetini veriyorum:

«Bey oğlunu evlendirir. Fakat gelini hoşuna gitmediğinden dolayı oğlunu boşattırır. İkinci defa everir yine boşattırır. Ancak üçüncü gelinden memnun kalır Oğluna sorduğu bir kaç muammayı gelininin çözemediğini gören beyin memnuniyeti daha da artar. Günlerden bir gün bey ne kadar at, öküz, inek varsa toplayıp oğluyla beraber düşmanlarının çayırını otlatmaya gittiğinde yakalanır. Bey oğlunu ve kendisini serbes bıraktıkları taktirde düşmanlarına üçyüz tek boynuzlu, üçyüz tane iki boynuzlu, üçyüz tanede üç boynuzlu öküz vereceğini söyler. Düşmanları da buna razı olurlar. Öküzleri getirmek için köye biri esmer diğeri ise sarışın iki adam yollarlar. Köydekiler birşey anlıyamazlar fakat beyin gelininin açıklaması üzerine, esmer elçinin kafasını kesip sarışının boynuna takarlar. Köydekiler üçyüz yaya, üçyüz silahlı, üçyüz de silahlı ve atlı asker toplayarak sarı elçinin kılavuzluğunda beyin bulunduğu yere gelip kurtarırlar.»

Özetten de anlaşılacağı üzere hikayenin aslı untulup kahraman isimlerinden bahsedilmemiştir. Hikaye günün şartlarına göre değişikliğe uğramıştır. Aynı hikaye Hadeğatle Asker'in yazdığı Nartlar eserinin I ciltinin 145 ve 188 sayfalarında şöyle anlatılmaktadır:

Nart Werzemes 250 yaşına geldiğinde nartlara son olarak bir yararlık daha yapmayı kararlaştırır. Kendisine bir kayak yaptırır. içine yatıp üzerine tahta ile çaktırarak, rüsgarın deniz ötesindeki düşmanlarına doğru estiği bir anda kendisini kayıkla beraber denize bırakmalarını temin eder. Rüzgar istikametinde denize açılan kayak yola devam ederek düşmanlarının sahiline yanaşır. Kayığı gören düşman askerleri kenara çekerek üzerinde çakılı tahtaları sökerler. Bakarlar ki ne görsünler, senelerdir kendilerine elaman dediren Nart Werzemes. Alıp krallarına götürürler. Nart Werzemes kendisini serbest bıraktıkları taktirde başı için yüz dobak, yüz çatak, üçyüz tane de üç boynuzlu öküz vereceğini söyler. Kral da bunu kabul eder. Öküzleri getirmek için biri esmer biri sarı iki elçi gönderirler. Elçiler gelip durumu, nartlara anlatırlar. Kimse bir şey anlayamaz. Setenay'a danıştıklarında muammayı çözümler. Bunun üzerine nartlar hemen yüz yaya, yüz oklu atlı, üçyüz tane de oklu kılıçlı kamalı atlı asker toplayıp, kendilerine yolu yanlış gösteren esmer adamın kafasını kesip, boynuna astıkları sarı adamın kılavuzluğunda gelerek düşmanlarını ani baskınla yok edip Werzemesi kurtarırlar.

Çerkeslerin hikaye ve destanları tetkik edilirse her bir parçasının Türkiye'ye, Ürdün'e, Suriye'ye, Irak'a, İsrail'e, ve daha bazı ülkelere dağıldığını görürüz. Bu parçaları bir araya getirerek bütünü bulabilmek için destan ve hikayeleri ağızdan ağıza aktararak söylenen şeklienden kurtarıp bir eser altında toplanmak gerekir. Mutlaka derlenen bu hikayeler bir birinden farklı olarak fakat bir birini tamamlayacaktır. Bu çalışmalarını layık olduğu şekilde yürütebilmek için bir kültürün parçalarını üzerindetaşıyan, ayrı ayrı va-

tanlarda yaşayan çerkeslerin ana vatanı Kafkasyada toplanmaları gereklidir. Bin bir güçlük ile araştırmalar neticesi ortaya koyulan bir eserin yazarına «Çerkes değildir» diye İstanbul'dan halice dökülen lağım suları gibi şive ile saldırmak yersiz bir ithamdır.

BUGÜNKİ ÇERKES AİLE TEŞEKKÜLÜNÜN KAYNAĞI

M. Fetgeray ŞÖENU

Bundan önceki yazımda Çerkes sosyal teşekkülünün ocak ve mezarın ekisi altında geliştiğini belirterek Abhazların bazı akrabalık deyimlerini işaret etmiştik. Şimdi burada o akrabalık konusunun bir az daha genişletilmesini uygun görüyoruz :

Öyle görünüyor ki ocak ve mezar devrinde de aile demek bugün olduğu gibi koca, eş ve çocuklar demektir. Fazla olarak bu günün hizmetkarları yanında köleler ve cariyeler vardı. Tabiatıyla bu eski ocak ailesi zamanla çoğalmakla ikinci kollara ayrılmak zorunda idi. Normal bu genişleme; sosyal teşekkülatta önemli bir konunun belirmesine yol açtı. Bu konu ailesinin sonsuz denecek kadar büyümesi, bir çok kollara, branşlara ayrılmasını sağladı. Fakat böyle çokça büyüyen aile yalnız bir taraflı idi, tek kanatla yükselen bir kuşa benziyordu. Çünkü o; ocak ve mezara dayanıyordu. Halbu ki bunların her ikisinde kendilerine düzenli ibadet edilmesini isterlerdi. Bu ibadetin idaresi, merasim yapılması salahiyyeti, yetkisi yalnız (BABA) da yani ailenin erkek reisinde idi. Aile demek ocaktan sonra (BABA) demektir. Çünkü her hangi bir baba sağlığında dini merasimi idare ve düzen verme ile görevli ve dinin sahibi sayıldığı gibi öldüğü zaman da aile mezarlığında sonu gelmeyen merasime erişmiş olacak bir tapanaklık değeri taşıyacaktı.

Bu bakımdan yakınlığa düzen veren şey yalnız ocak ve o ocağın merasiminin idareye yetkili olan (BABA) lık oluyordu. Bu ise olacak vasıfları taşıyan kişilere aitti. Kadın; hiç bir suretle ocak sahibi olamazdı. Bundan ötürü onun akrabalıkta, yakınlıkta tesiri yoktu ya da pek azdı. Yani onun tarafından akrabalık olamazdı. Çünkü akrabalık kan ile değil din ile hak kazan bir şeydi ve bir ailenin olduğu gibi bir akrabalar topluluğunun da müşterek ayin ve merasim ile idare edilen dinleri vardı. Bunlar da bir müşterek dedeliğe, kutsal ocağa, müşterek ölümlere, yani müşterek tapanaklara ve tabulara sahiptiler...

Böyle olan akraba zümrelere pek eski çağlarda hemen aynı ad verilmiş ti. İranlılar (ZANTUS), Yunanlılar (YENOS), Romalılar da latin dili ile (GENS) derlerdi. Bunun her üç yönden anlamı: aynı din ile ibâdet eden, yani aynı ocağın ateşine ve müşterek ölümlere tapan kimseler demektir. Bunlar birbirlerine BABA tarafından akraba olurlardı. Çerkeslerin de bu eski din kuruluşunu olduğu gibi yaşadıklarına işaret eden belirtiler arasında en canlı olanlardan başlıca biri Abhaz Abhaz çerkeslerin akrabalık tabirleridir. (Gens) yani aynı din ile ibâdet eden, aynı baba ve Atalara tapan, aynı kutsal ocağın çevresinde, aynı kutsal ateşe kurban kesmek hakkına sahip olan, aynı baba tarafından akraba olan insanların kurdukları ailelerin, yuvalarının tümünden meydana gelen toplum aile anlamını belirtmek üzere konan Abhazca deyim : Ateş çeken, ateşi devam ettiren anlamına (Amtsa khara) dir. Böyle olan ailenin değişik kollarından beherine verilen ad da (tek bir ateşten ayrılanlar, bir ocağın tek olan ateşinden dallananlar) yani (bir ocağa, bir dine bağlı olanlar) anlamına (Amtsak ya khiltziz) dir. Alttaki deyim de çoğunlukla anlam benzerliğiyle kullanılır ki (tek bir ateşi bölenler) demektir: (Amtsak ya yovizşiz).... Bu günün akrabalıklarını açıklamak için canlı bir halde kullanılan bu kelimeler, cümleler, tabirler bize etkisi altında eğitim gören eski dinin rengini en açık ve en parlak gösterebilecek nura sahiptir zannındayım.

Hem (Amtsak ya khiltziz....) tabirleri yalnız aile kökünden dallanan küçük ailelere değil, fakat milli savaşlarda, cenklerde aynı özel adı taşıyan bir çok ailelerin silahlı kişilerden meydana gelen birliklerin, özel olarak tümenlerin her birine de verilmektedir. Bu veriş (Abzipe) (Apssive).... adlarını taşıyan aile toplumlarından daha büyük tek bir ailenin varlığını belirtmektedir. Ve ben sanıyorum ki bütün çerkes toplumunun birleşecekleri genel savaşlar da her kümenin teşkil edecekleri zümre de aynı isim verilmekte idi.

Yalnız bu kelimecikler mevcut bulunsa bile, bize açacakları yol ile çerkeslerin sosyal kuruluş ve medeniyetine en eski menşee olan ocak ve mezari bulmakta güçlük çekmezdik kanısındayım. Zaten bu gün bütün çerkesler bu teşekkülü belirten bir yolu halâ yaşıyorlar: aile isimleri.... o ülkelerde hiç bir ferde raslanamaz ki yalnız Lostan, Janbert, Alkhas, Batuk olarak kalmış olsun.... orada her kes gerçek olarak (filan aileye mensup filanın oğlu filan) diye tanınır, tanınabilir. Yani her kes üç isimle adlandırılır. 1) kişi ismi. 2) bucağında doğduğu hanenin reisi olan, yani küçük ailesinin babası olan öz babasının (peder) ismi. 3) Bir çok küçük aileleri kapsayan geniş ailenin, yani baba yönünden akrabalıkla bağlı olduğu büyük ve pek geniş ailenin (Gens - soy) Bu biçim adlaşmada temel, asıl daimâ (Gens - soy)'un adıdır. Bu ad yani (soy adı) tıpkı Avrupalı ailelerde Latinlerin (de) cermanlerin (Almanların) (Fon) diye belirttikleri asalet serbolunun kesintisidir.

Gerçektende bu biçim teşekkül, belki aşırı miktarda toplaşmaya yön verebilir bir hal gösterir. Bunu biz de inkâr etmiyoruz. Nitekim alttaki deyimlerde

bunu göstermekten geri kalmıyor. Bu deyimler: (Vatan, Milli ad, ülke) anlamlarını belirtmek üzere kullanılan kelimeler olup ailenin teşekkülüne nüfuz eden eski bitkileri ve aile kuruluş ruhsallığını göstermeye yarayabilirler. Meselâ: en eski zamanlardan beri Abhazların kendilerine verdikleri milli ad, memleketlerine, ve vatana verdikleri isimleri ifade eden kelimeler bu biçimde olup aynı kökü taşımak sureti ile bilhassa dikkati çeker. Bazı Adighe yeminleri de vardır ki onlarda kıymet bakımından bu tabirlerden aşağı kalmazlar.

Adighe yeminlerine gelince onlarda bu tabirler gibi tabir kullanırlar. Meselâ: Şapsıghların (Assine) Abzekhlerin (Assine ya da Aşine) kelimeleri dikkate değer. Bu gün halâ kullanılan bu kutsal kelimeler bence (Kıdem - bekâ) anlamına gelmek üzere (Atam adına - Atam hakkı için) karşılığdırlar. (Asse) ya da (Aşe) eskiden Adighe dilinde (Mâbut), Tanrı anlamın da idiler. (Aşin - Assin) veya (Akhen - Axen - Acheene) Asse'nin yani Mâbudun oturduğu yer demektir ki eski düşünce ve anlayış gereğince bu yer (Ocak)tır. Buna mensup olanlar aynı zamanda onun akrabalarıdır da.... ve buna dâima kurban kesmek, şarap dökmek ile görevlidirler. Abkhazlar da kral anlamına halâ (Ah) tabiri vardır. Bu bakımdan (Assin) ve (Assine) kelimelerinin (Atam hakkı) için gibi bir dinsel anlam ifade etmiş olmalarını kabul ediyorum. Bu (Assin) veya (Assine)'nin benzerlerini biz tarihin en eski sahifelerinde de buluyoruz: Aghni, Aghna....

Aghni; eski Hind ârilerinin kutsal ocağa, ateş tanrılığına verdikleri isimdir. Onlar ocağa (Aghni) ocağın ateşine (Aghnikhorta) derlerdi. (Aghna) ise Roma ve Yunanlıların baba tarafından akrabalık, yani sağlıklarında aynı ocağa tapan ve ibâdeti idare mirasına konabilen, zürriyet sahibi olarak öldüklerinde de aynı ailenin tapanacağı olacak olanlar... Buna Hintliler (Sapinda) dedikleri gibi Adigheler de (Timfe) derlerdi. Görülüyor ki Aghni, aghna Assine hep kaynak ve menşee müşterek olan dini kelimelerdir. Birinci halde Eski Hintlilerde (Mâbut) ikinci halde Mâbut olmaya aday, üçüncü halde de eskilik, kıdem olarak aynı şeydir. Ve bunların kökü birdir, hepsi Ghi, Khi, Ssi olarak (Kıdem) ve (beka) yı belirtir. Çeşitli zamanlarda (Ateş), (Güneş), (su), (ruh), (ölüm) ifadelerine yaramış varlık vermiştir. Abhazların (Apss) i da bundan türemiştir ve aslı (A) harfi kaldırılınca (Pessi) şekline girer ki (Baka)'nın (ilerisinde olan) gibi bir anlamı gösterir.

Nitekim Adighe dilinde (Zzi) eski, (Khue) ihtiyar ve toplumu eski ihtiyar, yüksek anlamını vermiş, Fransızca (Haut - yüksek), Abhazların (Ah), Türklerin (Han), Almanların (Köni) hep hükümdar anlamı buradan alınmıştır. Hattâ eski Yunanlıların Ghe) dedikleri ilk yaşantılı toprak ile Adighelelerin (Tanrı) anlamına gelen (Tha) sında da bu kökü görmek mümkündür. Özet olarak Adighelerin namına yemin ettikleri (Assine), (Akhine) bir süreler (Aghni) biçiminde eski Hint dinsel kişilerin de yeminlerini, dualarını dinlemişti. O ; (Mr. M. Moury)'nin bir tanımına göre (Ateşin alevi) idi. İnsanlar

arasında oturup onlara yararlık, iyilik etmek üzere gökteki yerinden inmişti. Âriler bu inançtadırlar ve dini şarkılarında ona (Koruyucu, akraba, dede, dost, kılavuz, kayırmacı...) gibi adlar verirlerdi. Bu bakımdan (Ghi, Khi, Ssi) birleşik kökün hareketi belirlemek üzere (Şi) de olduğu düşünülebilir. Ve bu ateşin alevidir. Bundan çıkmış bir çok kelimeler vardır. Adighece (Şi, Çi,) beygir, Türkçe eşek, Fransızca (Cheval - şöval) beygir, Sanskritçe (Eşve) katar, Abkhazca (Açidi) eşek v.s. olduğu gibi. Nasıl ki bir çok dillerde (Agh) (Aghin), (Aghni) ateş demektir. Bu kadar açıklama konumuza yeter olduğu kanısındayım. Böylece Çerkeslerin sosyal örgütünün ve ruhsal yönünün hangi çeşit ve benzerlerinin etkisi altında geliştiği seçilebilir bir duruma gelmiştir.

(Devamı var)

ILAHLARIN İÇKİSİ "SANO" (I)

Nart efsanesi Adige destanı

Beksultan BATIRHAN

Her yılın belirli bir zamanında Hayat İlahı Psatha, Orman ve Avcılar İlahı Mazitha, Ehli hayvanlar İlahı Amis, Mahsullar İlahı Thakoledj, Ev idaresi İlahı Sözreş ve İlahı Demirci Tleps, Oşhomaho (2) dağında bir araya gelir, içinde tatlılık ve sertlik bulunan, akli güçlendiren ve yigittliği arttıran ilahların harikulade içkisi «Sano» içerlerdi. t)

Adı «Sano içme toplantısı» olan ve yılda bir kez yapılan bu toplantıyı dünyadan da o yılın en cesur ve güçlü insanı davet edilir, Sano ikram edilerek onun tatlılık ve sertliği hakkında bilgi edinmesi sağlanır ve dönüşünde dünyalılara anlatması öğütlenirdi. Bu davete katılma teklifini alan kimse de Nartlar diyarında itibar bulunur ve talihli bir kimse sayılırdı.

Yıllar birbirini kovalamış, asırlar böylece geçip gitmişti. Oşhomaho tepesinde bu ziyafetlerden biri daha oluyordu. Ziyafetin en hararetili bir anında toplantı yönetmeni Psatha ayağa kalkarak;

— Dünya insanların kimi davet ederek sano ikram edeceğiz. Bu yılın en cesur ve güçlü olanı kimdir? diye sordu. Evidaresi İlahı Sözreş ayağa kalktı ve

— Uzun sakallı Narsan, O Nart'ların yönetmeni, aynı zamanda yer yızlı insanların en güçlüsüdür, diye fikrini açıkladı. Orman ve Avcılar İlahı Mazitha o görüşte değildi,

— Bence, Kanjin oğlu ve Nartlar ülkesinin mert avcısı şaşayen bu davete en çok layık olanıdır, dedi. Bu defa Evcil hayvanlar İlahı Amis ayağa kalktı, onun da fikri başkaydı ve

— Bence de Nart'ların değişmez domuz çobanı Gorgonij davet edilmeye değer, dedi. Mahsullar İlahı Thakoledj ise,

— Nart'ların en iyi çifçisi Himiş'tir. Sanırım herkesten önce davet edilmeye ve sano boynuzunu (3) dikmeye o layıktır, dedi. O ana kadar söylenenleri dikkatle dinleyen Tleps yerinden doğruldu ve

— Dünya'ya öyle bir adam geldi ki, adının geçtiği yerlerde biraz önce sözü ettiğiniz kahramanlar da saygı ile ayağa kalkarlar. Evet Mahtorcun ilahlar, Nartlar diyarında onun üstünde gösterilecek yığıt kişi yoktur. Size şunu söyleyeyim ki o, yedi kat yerin altında başı bulunan üçüncü rahatlıkla kopardı ve dokuzuncu kata bağladı. Ondaki güçlü ve cesur kişi olacağını sanmam, dedi. İlahlar şaşırmış ve adeta ürkmüşlerdi.

— O ne biçim adamdır? Kimdir o? diye sorular. Tleps sakin,

— Adı sosruko'dur. Hiç şüphenez olmasın ki, sano boynuzunu dikmeye o layıktır, dedi. o zaman ziyafet yönetmeni Psatha, Demirci İlahına adamı getirmesini emretti. Tleps, Sosruko'yu alıp hemen dağın tepesine dönmüştü. Onu gören Psatha,

— Küçük adam, Nart'lar diyarının en cesur ve güçlü adamı senmişsin. Bu sebeble bizim sano içkimizi bu yıl seni davet ettik. Siz yeryüzü insanları sano yapmasını bilmezsiniz. Sert ve tatlı olan bu harikulade içkiyi yalnız biz ilahlar biliriz. buyur tadına bak, diyerek sano dolu boynuzu uzattı.

Sosruko Psatha'nın kendisine uzattığı boynuzu bir dikişte son damlasına kadar içti. Neşesini bulmuştu, kâinatı daha güzel görmeye başlamıştı. Sosruko'ya seslenen Mazitha,

— Şimdi git ve insanlara Sano'nun ne olduğunu, anlat dedi. İyî kez Thakoledj'de

— İnsanlara anlat içkimizi, ancak doğru olarak anlatmalısın, diye ekledi.

Sosruko büyülenmiş gibiydi. Çakır keyf bir halde yerinde duruyordu. Herşey ne kadar da güzelleşmişti. Etrafına bakınarak, ne kadar güzel içkiniz var dedikten sonra,

— İlahlar... izin verir ve imkânınız içinde ise bir boynuz sano daha içmek isterim, dedi. Ziyafet yöneticisi Psatha,

— Hayır, dedi. Prensibimizi bozamayız. Biz ziyafetlerimizde bulunan insan oğullarına ancak bir kez sano veririz.

Tleş, Sosruko'yu çok severdi. Yüzünde tatlı bir tebessüm olduğu halde,

— Verelim ona boynuz dolusu sano daha.. Gerçekten buna layıktır, o yeryüzü insanlarına sanomuzu bugüne kadar gelip giden misafirlerimizden daha da iyi anlatacaktır, dedi. Amış'te bu fikri desteklemiş ve verelim bir boynuz dolusu sano, demişti.

Hayat İlahı Psatha,

— Mademki istiyorsunuz bi boynuz sano daha verelim. Ancak prensibimizi bozuyoruz. Bu davranışımızdan dolayı İlahlar İlahı kutretli Tho bizi af edecekmidir? dedi. İlahlar hep birlikte af eder dediler.

Mazitha'nın boş boynuzu alıp doldurmak üzere fıçıya eğildiğini gören Sosrusko,

— Ne fıçısıdır o, diye sordu. Mazitha,

— Bu ilahlar ilahı Tho'nun fıçısıdır. Bunda sano saklıdır, diye karşılık verdi.

Sosruko fıçıya hayran olmuştu,

— Ne güzel bir fıçı bu, diye düşüncelerini açıkladı. Mahsullar İlahı,

— Fıçının mucizevi güzelliği senin görmediğinde, dibinde bulunan sano tohumlarında diye söze karıştı. Sosruka gerçekten şaşırılmış görünerek ağır ağır fıçıya yanaşıyordu. Etraflıca tetkik etti ve birden kuvvetli elleriyle kavradığı gibi havalandırdı ve - sadece bir adam değil, bütün insanlar ilahların bu güzel içkisinden içsin - diyerek mutlu dağından (Oşhomohodan) yeryüzüne doğru fırlattı.

Fıçı yere düşer düşmez parçalanmış, içindeki sert ve tatlılık karışımı sano, nehir gibi Nart'lar ülkesine akmıştı. Fıçının dibindeki tohumlar da toprağa düşer düşmez hemen yeşermiş, güzel renkli salkımlar halinde meyvelerini vermişlerdi.

Birden meydana gelen bu güzel ve tatlı taneli salkımları gören Nart'lar

— Bunlar nereden geldi, ne yapılırlar bunlardan, diye şaşkınlık içinde kalmışlardı. Sonra bunları akıllı Sataney'e götürdüler. Tam bu sırada Sosruko da çıka gelmişti, çok neşeliydi. Nart'ların elindeki salkımları görünce,

— Bu tanelerden İlahlar Sano yaparlar. Ben bugün (Oşhomaho) tepesinde onu içtim, dedi. Sataney anlamıştı. Bu salkımları bir fıçının içine yerleştirdi ve ağzına atıpa (4) taşı koydu. Henüz bir yıl dolmamıştı. Fıçıda ki kay-

naşan sano üstündeki ağır taşı attı. Sano'nun tadına bakan Nart'lar neşeleri ni buluyor, konuşup gültüşüyor ve etraflarını daha başka görüyorlardı. İşte Nart'lar böylece Sosruko'nun yardımı ile sano yapmasını öğrenmişlerdi. Artık o sadece ilahların içkisi değildi. Nart'lar ülkesi sano'nun ne olduğunu, tadını ve nasıl yapıldığını öğrenmişlerdi artık. Bundan böyle İlahların davetlerine muhtaç olmadan her yıl sano ziyafetini kendi kendilerine verebiliyor ve mutluluk içinde yaşıyorlardı.

(1) Sano : Şimdiki şarap olsa gerektir.

(2) Oşhomaho : Elbrus (Mutlu dağ)

(3) Boynuz kap : Çok eski zamanlardan beri süre gelen ve halen de kullanılan Kafkasların şarap kabıdır.

(4) Atıpa : Ağır ve büyük kapak taşıdır.

TİFLİS ÜNİVERSİTESİNDE KAFKASOLOJİ ÇALIŞMALARI

Yazan: G. Rogava.

Gürcü üniversitesinin kurucusu I. A. CAVALRIŞVİLİ daha 1918 senesinde Tiflis ünifersitesinde Gürcü dilleriyle beraber iber - Kafkas dağ dillerinin öğrenilmesinin bilimsel gerekliliğine işaret ediyodu. Bu maksatla Felsefe Fakültesi dil bölümü için I. A. Cavalrişvili tarafından düzenlenen okutma planında Megrel - Çân (Lâz) dilleriyle beraber Abhaz dilinde yazılmıştı.

Bir kaç yıl sonra 1924 yılında Arnold Çikobava Iber - Kafkas dağ dilleri incelemelerinin ilmi aktüalitesinin, konkrete, görev ve usullerinin meselesine etraflıolarak değindi. Ona göre şimdide önemini muhafaza eden programlı tezler ortaya atılmıştı:

a) Dilbilim (Linguistik) analizinin objesi Gürcü dilinden başka iber - Kafkas dağ dilleri olmalıdır.

b) Bu dillerin tarihini incelemek için Hint - Avrupa dilbiliminde düzenlenmiş tarihi ve karşılaştırmalı usul kullanılmalıdır.

c) Iber - Kafkas dillerinin tanımını araştırılırken tarif edilecek gerçekliğe uygun ve yerinde yeni kavram ve terimleri meydana getirmekten çekilmelidir. Çünkü Hint - Avrupa dilbilgisinden bilinen kavramlarda herşey ifade edilemeyecektir.

ç) Eski yazı dili yalnız Gürcü dili olduğu için Iber - Kafkas dillerinin incelenmesi güçleşir. Bunun için lehçe ve şivelerin verilenlerini göz önüne almak gerekir.

d) İber - Kafkas dillerinin incelenmesinde gerek bu dillerin oluşumu ve karşılıklı ilişkileri, gerekse genel dilbilimi bakımından bu dillerin ilmi bir şekilde tamamen birbirleriyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ortaya atılmış tezlerin uygulanması profesör Arnold Çıkobavanın teşebbüsüyle Tiflis Devlet Üniversitesinde Kafkas dilleri kürsüsü ve Gürcüstan bilim Akademisi dilbilim Enstitüsünde 1936 İber - Kafkas dilleri bölümü kurulduktan sonra mümkün oldu. Burada İber - Kafkas dilleri incelemeleri bir araya toplanmıştır.

1960 yılına kadar kürsüyü Prof. Arn. Çıkobava, 1960 yılından beride prof. G. V. Rogava yönetiyor. Gürcüstan Bilim Akademisi Dilbilim Enstitüsü İber - Kafkas dilleri bölümünün başında ise kuruluşundan beri prof. Arn. Çıkobava bulunmaktadır.

Kafkas dilleri kürsüsünün teşebbüsü ile 1933 yılında Tiflis üniversitesi Filoloji Fakültesinde «Kafkas dilleri bölümü» kuruldu. Kafkas dilleri bölümünün amacı dilbilimini Kafkasologların yetiştirilmesidir.

1946 yılında bu bölümde Dağ bölümü Kafkasyalı dağlılar için guruplar kuruldu. Bu bölümde esas itibarıyla Abhazyalı Adige, Kabarday, Çeçen, Lezgi Avar v.s. Öğrenciler öğrenim görüyorlar. Abhazca, Adigece, Kabardayca, Çeçence, Lezgi, Avarca, Batcbice, Udice ile ilgili üniversite dersleri ilk defa olarak Kafkas dilleri bölümünde düzenlenip okutulmaktadır.

Bundan başka Abhaz - Adige dilleri karşılaştırmalı grameri, İber - Kafkas dilleri araştırmalarının tarihi İber - Kafkas dilbilgisi dersleride ilk defa olarak burada düzenlenip okutulmaktadır.

Şimdiki halde Tiflis Devlet Üniversitesi bütün İber - Kafkas dilleri hakkında derslerin okutulduğu yeğane yüksek bir okuldur.

1938 yılında Kafkas Dilleri kürsüsü üç üyeden ibaretti Prof. A. S. Çıkobava - kürsü müdürü (Avar dili), Prof. S. N. Canaşa (Abhaz dili) Prof. V. T. Topurya (Lezgi dili) Bugün kürsüde altı profesör - Doktor Gürcüstan bilim akademisi üyeleri A. C. Çıkobava ve K. V. Lomtadze, kürsü müdürü G. V. Rogava, I. I. Tsertsvadze, E. F. Ceyranişvili, T. S. Şaradzenidze, iki doçent filoloji bilim adayları R. R. Gagva ve E. A. Osidze, baş öğretmen (N. Losava) ve iki asistan (O. Memişiş), (I. Colbordi) görevli bulunmaktadırlar

Kafkas dilleri bölümünü ilk bitirenler 1937 yılında oldu. Geçmiş 30 yılı zarfında bölümü 284 öğrenci bitirdi. (Onlardan 92 öğrenci dağ bölümü) Kafkas dilleri bölümünü bitirenlerden 135 kişi ilim ve pedagoji alanında çalışıyor. (Onlardan 13 ü filoloji bilim doktoru, 65 i ise filoloji bilimi adaylarıdır).

İlmi kodrolar Kafkas dilleri bölümünü bitirenlerden hazırlanmaktadır. Tiflis Devlet Üniversitesinde Kafkas dilleri kürsüsü ve Gürcüstan bilim akademisi Dilbilim Enstitüsü İber - Kafkas dilleri bölümü yalnız Gürcüstan için kuzey Kafkas bilim kuruluşları içinde Kafkasolok - Dilcileri yetiştirmektedirler.

Dağ halklarının temsilcileri Tiflisede Prof. A. Çıkobava,

K. V. Lomtadze, G. V. Rogava tarafından yetiştirilerek Kafkas dilciler ilmi ve ilim - Pedagoji enstitülerinde verimli olarak çalışıyorlar. Tiflis Devlet Üniversitesi Kafkas Dilleri şubecinden mezunlar Gürcüstan Bilim Akademisinin bir sıra ilmi araştırma enstitülerinde (Dilbilim enstitüsü, El-yızları Enstitüsü, Şark Enstitüsü, Rustaveli Edebiyat Enstitüsünde), Moskova ve Leningratta SSCB Bilim Akademisi Dilbilim Enstitüsünde Filoloji doktoru Adige uzmanı M. A. Kumakov, filoloji bilim doktoru Z. I. Keraşeva Azerbaycan Bilim Akademisi Dilbilim Enstitüsünde), Dağıstan muhtar Cumhuriyeti, Çeçenlinguş Muhtar Cumhuriyeti, Kabardin - Balkar Muhtar Cumhuriyeti, Karayay - Çerkes Muhtar Eyaleti, Adigey Muhtar eyaleti, Abhazy muhtarı Cumhuriyetinin ilmi araştırma enstitüleri ve yüksek okullarında (Üniversite ve pedagoji enstitülerinde) başarıyla çalışmaktadırlar.

Kafkas Dilbiliminin Tiflis okulu, prof. A. Çıkobavanın özellikle önreliği altında teşekkül etmişti. Kendini İber - Kafkas dillerinin incelenmesine vermiş, dilci kontrolleri yetiştirmişler. Diller, yerlerinde dil donelerinin toplanmaları ve bu dillerde konuşanlarla aracısız temasta bulunmak yolu ile incelenir, bununla beraber lehçe ve şive özellikleri göz önüne alınır.

Kafkas Dilbiliminin Tiflis okulunun temsilcileri eserlerinde şivelere özel dikkat göstererek Kafkas dillerinin fonetiği gramer yapısı, kelimeler hazinesini incelemeyi amaç edinmiştir. «Yazısı olmayan dilin diyalektolojisi onun bilimsel incelenmesinin temelini teşkil eder, Yazısı olmayan dillerin bilimsel incelenmesi diyalektolojisiz düşünülemez» (A. Çıkobava)

Ayrı monografiler şeklinde Kafkas dilbiliminin Tiflis okulunun temsilcilerinin bir sıra eserleri çıktı.

K.V. Lomtadze. Abhaz dili Tapant şivesi (metinlerle, 1944, gürcü dilinde), Aşhar şivesi ve Abhaz - Abaza şevelerinde onun yeri (Metinlerle, 1954, Gürcü dilinde), G. V. Rogava. Adige (Çerkes) dillerinde isim gövdelerinin bünyesi ve gramer sınıflarının kategorilerinin meselesi, 1956 (Rus dilinde) G. V. Rogava ve Z. I. Keraşeva Adige dili grameri, 1966 (Maykop, Rus dilinde), A. S. Çıkobava ve I. I. Tsertsvadze. Avar dili, 1962 (Gürcü dilinde), I. I. Tsertsvadze. Andi dili, 1965 Gürcü dilinde), T. E. Gudava. Batlih, dili, 1962 (Gürcü dilinde).

D. I. İmnaışvili. Didi dili, 1963 (Rus dilinde) E. A. Lomtadze. Dido dili Ginuh şivesi, 1963 (Rus dilinde) Z. M. Magometbekova. Ahvah dili, metinlerle, 1967 (Rus dilinde), Ş. G. Gaprindaşvili. Dargan dilinin fonetiği 1966 (Rus dilinde), A. A. Magometov. Kubaçi dili metinlerle, 1963 (Rus dilinde), A. A. Magometov. Tabasaran dili, metinlerle, 1965 (Rus dilinde), A. S. Çıkobava.

Gürcü dillerinde isim gövdelerinin en eski bünyesi (Gürcü dilinde), A. S. Çikobava. Iber - Kafkas dillerinde ergatif konstrüksyonu meselesi. I (1948) Eski Gürcü dilinin donelerine göre ergatif ve nominative konstrüksyonlarının tarihi murasebetleri. II. Ergatif konstrüksyonunun nazariyesi, 1961 (Gürcü dilinde) A. S. Çikobava. Iber - Kafkasya dilleri incelemelerinin tarihi, 1965 (Gürcü dilinde), T. E. Gudava, Andi dilleri konsonantlar sistemi 1964 (Rus dilinde), N. D. Andguladze. Iber - Kafkas dillerinde fiil çekiminde şahıs ve sınıf kategorilerinin bazı meseleleri, 1968 (Gürcü dilinde).

Şimdi basılmakta olan eserler: A. A. Magometov. «Agul dili», E. F. Cer-yanışvili, «idi dili», T. E. Gudava «Bagvalal dili».

Fonetik, morfoloji, sentaks, kelimeler hazinesi ve etimoloji ile ilgili pek çok makaleler muhtelif dergilerde yayınlanmışlardır. (Dil, Tarih ve Maddi Kültür Enstitüsünün Haberleri I-XII, 1937 - 1942, Gürcüstan Bilim akademisi Dilbilim enstitüsünün «Iber - Kafkas Dilbilimi» adlı dergisi, I-XVI, 1946 - 1968, Gürcüstan Bilim Akademisi içtimai Bilim bölümünün dergisi olan «Mat-sne», Tiflis Devlet Üniversitesi Eserleri). Prof. I. A. Cavahişvilinin «Gürcü ve Kafkas dillerinin ilkel yapısı ve akrabalığı» adlı kitabında (1937 yılı, Gürcü dilinde) Gürcü ve Kafkas dillerinin geniş doneleri esası üzerinde tarihi ve karşılaştırmalı metot ile kökler gramer sınıf kategorileri tahlil edilip Iber - Kafkas dilleri için ortak eski unsurlar meydana çıkarılmıştır.

Son 35 yılın incelemeleri, bugün oldukça büyük farklarla birbirinden uzaklaşmış bulunan Iber - Kafkas dillerinin gelişmesinin eski safhasındaki yakınlıkları meydana çıkardı.

Iber - Kafkas dillerinin dört kolu (Gürcü dilleri kolu, Abhaz - Adıge dilleri kolu, Nah dilleri kolu, Dağıstan dilleri kolu) arasında akrabalık meselesini bilimde çeşitli yollarla hallederler. «Kafkasolokların çoğu Kafkas dillerinin bütün kolları arasında akrabalık olduğunda birleşirler» I. Yani bazı bilginler bu akrabalıktan şüphe ettikleri halde kafkasolokların çoğu Iber - Kafkas dilbiliminin ortaya attığı beş tezi kabul eder.

Gürcüve Kafkas dillerinin tarih ve menşeleri arasındaki munasebetlerinin halledilmesinde büyük ilmi önemi olan bir problem bulunmaktadır. Bu, bir yandan Iber - Kafkas dilleri ve küçük Asyanın Hint - Avrupa ve Sâmî dilleri ailelerine girmeyen eski dilleri (Urart, Hurrit, Protohitit) diğer yandan ise canlı Bask dili arasında tarihi ve menşel bağlantı ile ilgili bir problem-dir.

Iber - Kafkas dilbilimi Tiflis Devlet Üniversitesinin Kafkas dilleri Kürsüsüne doğmuştur. Dilçi kafkasoloklar Iber - Kafkas dilbilimini tarihi vemukayeseli dilbilimi olarak kabul ederler ve tarihi esaslar (prensipler) yürürlükte kalır, dilin bilimsel incelenmesi dil gelişme kanunlarını meydana çıkarmak amacını incelenmesi dil gelişme kanunlarını meydana çıkarmak amacını izler.

«Iber - Kafkas dilleri gerek kültüre ve tarihi gerekse genel dilbilim bakımından çok meraklı, hep yeni bir olay, özel hadise ve proselerin el dokunmuş bir sahadır» (A. Çikobava).

I. E. A. Bokarev ve G. A. Klimov, Önsöz, Iber - Kafkas dilleri, : SSCB hakları dilleri, c. IV. Moskova, 1967, sayfa 7 (Rus dilinde)

GÜRCÜ ATA SÖZLERİ

- 6 -

ZURAB T.

Komşu karısına el uzatma, oda aileden sayılır.
Kaçan balık büyük görünür.
Kaçanın yolu birdir, takip edenin yolu yüzüdüdür.
Karşı tarafta mücadeleye kalkarsan, beri yakanın senin olduğu kabul edilir.
Vücuttaki üşümede hastalığa alâmettir, sıcaklıkta.
İnceldiği yerden kopsun.
Fakirlik, adama ipek elbiseler kullandırır.
Bana sıkıntı gösterirsen bende ayaklarımı gösteririm. (Kaçmak için).
Zorluk, adama denizi bile yardımcıdır.
Sıkıntı, adama yokuş yukarı taş bile taşıtır.
Kovaladım, yetişemedim, oturdum bekledim. (Dünya yuvarlaktır).
Nefis yemekten diş de gidasını alır.
Anaların kızlarını en çok sevdikleri saat sabahlarıdır.
Kılıksız kadın alacağına uzun tüylü ayı al daha iyi.
Ben duvara söylerim, anlıyan anlasın.
Senden korkan adamdan sakınmalısın.
Yılan gömlek değiştirir ama, yılanlığını değiştirmez.
Yılanın alacası dışıdır, insanınki içten.
Yılanın soktuğu adamı uyku basar, karnı aç adamın uykusu kaçır.
Yılan; ben sokmaktan anlamazdım, insanoğlu öğretti demiş.
Üstü kanlı olmaktan, üstü çamurlu olmak yeğdir.
Varken kıymeti bilinmeyen, eiden çıkınca ardından ağlanır.
Yaşlılar yolu yorarmış.
Yolu bilen ayağı sürçmez.
Tutulacak işi önceden kontrol et, sonra işin aksamasın.
Duvar yanarken, üzerindeki çivi (Aşk) gülüyormuş.
Öğren; ister ahirette yarasın, ister dünyada.
Ha bıçakla kesilmişim, ha ipele boğulmuşum.
Ha kurt parçalamış, ha kurt gibi köpek.
Evine dönmüyen, gurbetçi ölüden farksızdır.
Servetini etrafa saçıp, menfaatını düşünmeyen delidir.
Deli kendine ev yapsa akıllı ondan satın alır.

Deli boğa bağıykende, serbeskende deliliğini gösterir.
Delini dostluğuda, düşmanlığıda köttüdür.
Deli şehre iner, alım satımla ilgisi olmaz.
Deli düğüne gider, evine dönmek istemezmiş.
Deliliye soruda sorulmaz, sözüde dinlenmez.
Deliler çoğu defa doğru konuşurlar.
Delinin peşinde çık, akılıın peşinde in.
Deli dağıtır, akılı toplar.

BULUTLAR ÇÖKÜYOR (X)

- 2 -

MESBAŞE İSHAK

(Geçen sayıdan devam)

— Hele bir durum canım.

— Eyy kardeşlerim... Başınızı bir kaldırın, şöyle bir araya gelin de, bu yaptıklarımızın, doğru olup olmadığını bir düşünelim... Yalansa bu söylediklerim - her ne olursa olsun - cezama razıyım. Bu dağılma, bu bozgun, biz Çerhac'lerin, yok oluşunun tek nedeni. Lavezuk bize yalan söylüyor, inanmazsanız işte bakın. Ve Şemset, dağları inleten, taşları criten doruklar tuşturan ağtım, haykırmaya başladı:

İlerimizde, yoğun bir sis var
Veçten'in üstünde kara bulutlar
Yurdumuzu terk ediyoruz vah, vah!
Dağları, inletiyor tekerleklerin sesi
Akrabalar arıyorlar, bulamıyorlar bizi.
İşte böyle bırakıyoruz vatanımızı vahh, vah!
Yas tül bendim, uçuşuyor rüzgârda
O tek tanrı kavuşturur mu bizi
Bilerek gidiyoruz yok olmaya vah, vah!
Oşhamafe'nin dorukları, boynu bükük bakıyor, yolumuza
Baktıkça parçalanıyor yüreklerimiz.
Vatanlarının bağrından kopardığımız yavrularımıza vah, vah
Duman tütüyor vapurun bacasından
Toplanmış, İstanbula götürüyorlar bizi
Yurdumuz gidiyor elimizden vah, vah!
Gri mantomun eteği ne kadar da kısa
Ne bahtsız insanlarmışız ki
Ömrü kisasalacalar aldatabildiler bizi. vah, vah!

Ağtım bitimi ile Şemset, düşüp bayılmıştı. Anneler, mendilleri ile göz yaşlarını kurulamayı bırakıp, Şemset'in yüzüne - ayılmak için - su serpmeye başladılar.

Sert güz rüzgârı, her tarafı dağıtıyordu. Koyu gri bulutlar, ak sakallı vesler'in, kardan tepelerine, göğüslerini sürterek geçiyorlar, uzaklaşıyorlardı. Şemset'e dünya bir tarafa yıkılıyormuş gibi geliyordu. Karşıdaki devlet memurları ne kadar da can sıkıcıydı. Arkasına baktığında, kalabalık arasındaki gördüğü Lazeruk'u serkeş bir yıla benzetti. Şemset'in henüz doğmamış yavrusu da annesinin kuşkusunu anlamış gibi tepinip duruyordu. Kurumuş bir meşe ağacının dibinde oturan, yaşlı memura herkes, aynı kuşku ile bakıyordu. Kazbeç te arabayı onarır görünüyor, ne olup biteceğini merakla bekliyordu. Kalbi tutuşmuştu, yanıyordu ama, yine de gelenek gereğince uzak duruyordu. Bir insan, gerçek bir dost ile vedalaşır gibi atıyla konuşuyor, bu ara sigara üstüne sigara yakıyordu.

Göklerde dolaşan bulutlar da özgürmüş. Ama nasıl bir özgürlükse rüzgarla sürükleniyorlar hep.

— Kızım dükkü davranışının nedeni ne idi? Hoca Şemset'e tatlı bir dille sordu. Yalnız başına, yaşlıların ötünde oturan Şemset yeni bir sürgün gibiydi.

— O günahı işlemeyi kim getirdi aklına? Elindeki tesbihi çekerek Şemset'ten gelecek cevabı bekledi.

— Kulağınızı yere verin dinleyin. Cevabınızı terk ettiğiniz topraklardan duyacaksınız. Dükkü davranışından hiç te pişman değilim, yapabileceğim ancak o kadardı.

Şemset'in bu sözleri, memurların şaşkın, şaşkın birbirlerine bakmasına yol açtı. Yüzleri pancar gibi kızaran hacı - hocalar, sözlerini birbir bitirmez dönüp uzaklaşan Şemset'in arkasından bakakaldılar.

Hoca topluluğa, «Şu utanmazı ne yapmalı» diye sordu.

— Gerekeni yapalım ve hemen harekete geçelim.

Arkadan kopup gelen üç atlı, Kazbeç'e, Osmanlı memurları göç kafilesinden çıkarıldıklarını ve hemen geldikleri yere dönüp gitmeleri gerektiğini bildirdiler.

Yeryüzünde arkadaşı olmayan o bulut parçası, olup bitenleri nereden bilebilirdi. Toplumdan uzak tek başına yaşanamaz ki. Bir ağaca orman denemiyecceği gibi yalnız başına kişi de toplum değildir. Bir atasözümüz «Bir ağaç orman değildir, tek insan ise bir çöp gibidir» der.

Kafilenin uzaklaşması ile yalnız kalan öküz arabası, denizin sert rüzgârı ve dili çözüldüğü ağlamaya başlayan gök yüzünün akan yaşları ile perişan olmuş gibiydi.

— Onlarla birlikte olmazsan yolu şaşıracağımızı, soluklarımızla ısıttığımız parmaklarımızın soğuktan donacağını mı sanıyorlar. Eğer öyle ise and olsun kibu arabayı vadinin göbeğine kadar götürerek, Şıgıaçehabl'ı Tha:egmez'in altından geçireceğim. Bu sözler çadır çadır şekline getirdikleri bir yağmının altında, yağmurdan korunan ailenin sırlarını açığa vurmuş Şemset'i de sevindirmişti.

— Boş ver canım, üzme kendini o kadar. Kaldır başını da gülümse biraz o kadar önemsenecek gibi değil. Hem şimdi yönümüzü yolumuzu karalaştırmalıyız.

— Karbec rüzgarla uçusan, savrulan bir kâğıt parçası gibiydi. Ne yapacağını şaşırmış bu küçük aile, buldukları yerde kesişen yedi yoldan hangisini seçmeliydi. Hangisinin kendileri için daha hayırlı olduğunu nereden bileceklerdi. Kazbec mutluluğu, kendisini hedefine götürerek her yolun Şemset ise yalnız köyüne giden yolun sonunda görüyordu. Ne yazık ki aldatici istek kazbec'i kendine çekti.

Gökten hoşlanmamış görünen yıldırımlar, ateşten kırbaçlarını fiş dağı sırtlarına çaklatıyordu. Bu ateşten kırbaçlar daha önce, büyük bir gürültü ile, - arabayı süren - Kazbec'in başı üstünden aşıyor, Çerkes toprakları tekerleklerin altından akıyor gerilerde kalıyordu.

Atlısı, yayası, arabalı ile göçmenler, Pişund'dan şemeze kadar bütün Kara Deniz kıyısını doldurmuştu. Kül gibiydi yüzleri. Kaderle ufkunu araştıran buğulu gözleri, Kara Deniz'in köpükten dalgalarına takılıp kalıyorlardı.

«Serklere Cennetin kapılarını açtım» diyen Sultan sözleri yalan değilse, neredeydionları götürerek gemiler? Evsiz barsız, çadırdan barınaktan yoksun göçmenler, üç ayı geçkin bir zamandan beri, çoluk - çocukları ile kırılıyorlardı. Bir yandan yağmur ve soğuk bir yandan da açlık ve tifo onları tüketiyordu. Aksaçlı ninelerin, bağı yanık annelerin, bahtı kara gelinlerin ağıtları dağları taşları ağlatıyordu. Gün geçtikçe mezar taşlarının artması Lavko efendinin işine pek yarıyordu. Bu gidişle zengin olması işten bile değildi.

Nihayet bir ögle üzeri, beklenen yelkenli kıyıya yanaştı. Kazbec sevinç göz yaşlarını tutamamıştı. Göçmenler öbek. öbek yanaşıyorlardı gemiye. Nineler göz yaşlarını kurulamaya çalışarak, yerlere eğiliyor, avuçlayabildikleri kadar toprağı ceplerine boşaltıyorlar, anneler, titreyen kollarıyla bağır-larından kopardıkları yavrularına vatan toprağını öptürüyorlardı. Soylular ise kalataları (çakmaklı tabanca) ile havaya ateş ederek yanaşan gemiyi selamlıyorlardı.

Osmanlı devlet memurları, koyun sayar gibi sayıyorlardı onları. Biraz fazla eşyası olanlara da alaylı :

— Sen kendi başını kurtardın da bunlar kalmıştı... Hadi, çabuk karar ver bunların hangisini alıyorsun? Gemi altıyüz taşıyabilirse ona şükretsin siz. Sanki gittiğiniz yerde, açığa mı kalacaksınız? Korkmayın her isteğinizi bulacaksınız orada diyordu.

— Çabuk olun bakalım, şu güzelim rüzgarı kaçırmıyalım. Bu arada Kazbec'in yedeğindeki yağız ata takıldı gözleri.

— Cins Çerkes atı mı, kaç yaşında? Bizde bunun bir benzerini bulamazsınız, Ama ne yazık ki onu gemiye alıp yerine bir insan bırakmıyacağımı.

Bunları duyan Kazbec, gümüş Çerkes eğeriyle elindeki kamçıyı, memura rüşvet verir gibi uzattı. Kabul edilmeyince de sinirlendi ve atı, başından yularını sıyrarak ovaya saldı, dönüp gemiye çıktı. Kendini atından edene çok kızmıştı. Oturduğu yerde, burnundan soluyordu, düşünüyordu. Başını kaldırdığında birde ne görsün? Memurun biri, sevgili atını gemiye almaya çalışmıyor mu. Öfgesi benine sıçramıştı Kazbec'in, elini kolunu sallayarak adama bağırmağa başladı.

— Bu at benden daha mı layık sana? Sana atımı gemiye getirmemeni ihtar ediyorum.

— Eee artık, sen de çok oluyorsun, diyen adam Kazbec'i itip kakmaya başlamıştı. Olanları uzaktan gören şemset te koşmaya başlamıştı. Bu arada Kazbec sıyrıldığı kamasını, memurun göğsüne saplamış o da can acısı ile kendisini yere atmıştı. Kocasına çevrilen tabancayı gören Şemset, ileri atınca kurşun, sağ kürek kemiğini parçaladı ve onu yere yuvarladı....

Gemi olanlardan korkmuş gibi suları yararak kıyıda uzaklaşmaya başlamıştı. Tutuklanan Kazbec'te çaresiz, can çekişir yatan karısını gerilerde bırakıyordu. Gürültüye koşan atlılardan Pavel Petroviç, Şemset'i tanımış ve hemen omuzundaki yarayı açmıştı...

Deniz üzgün insanların acılarını paylaşmak ister gibi coşmuştu, homurdanıyordu. Geçmişin acılarını anımsamak, haykırmak sırası, şimdi denizdeydi sanki. Kara Deniz'in, kıyıları döven dalgalardan oluşmuş ordusu karşısında, değsete kapılan kayalar gizli, gizli ağlıyorlardı. Duygularını anlatmak yeteneği bulamayanlar, Kara Deniz kıyılarına gelmeliler hep... Ey ak yüzlü dağların sert rüzgarı, koşmayı bırak ta dur, sen de dinle bu özküyü.

Geminin anbarında kelepçeli bilekleri ile Kazbec «Nedir başıma gelen bu felaket» diye düşündü. Kartal gibi uçan, rüzgarın önüne katılı yelkenli de nereden bilebilirsin kıyıda olup bitenleri.

İskan memurları Kazbec'in hemen yakınına oturmuş, olayı nasıl bir sonuca bağlayacaklarını düşünüyor, sessizce tartışıyorlardı.

— Onu, kıpırdıyamıyacak bir şekilde, sım sıkı bir tahtaya bağlayıp denize atın da kendi kendine zıbarsın gitsin diye haydutlara emir verdi iskan müdürü.

Bu sadistçe davranış, gök yüzünde yapaırlız dıran ayın uykusunu, ka-
cırınıştı, sanki. Bütün bu olup bitenleri biliyormuş gibi yağız at, acı, acı
kişniyor, dalgaları önüne katmış yuvarlayan rüzgar da bu kişneme seslerine
katılıyordu. Dileklerinin yerine gelmesiyle neşelenen memurlar birbirlerinin
yüzüne bakıyor, anlamlı kahkahalar atıyorlardı. Kara Deniz'in sert rüzgarı
iliklerine kadar işlemiş, göçmen Çerkesler ise birbirlerine sorup duruyorlar-
dı.

— Nereye geldik acaba?

— Yolu yarılacak.

Soru cevap bu iki cümle, göçmenlerin bütün düşüncesini vurguluyordu.
O anda bir yıldırım, seskeş atlarıncasına şahlanan, azgın dalgaların tepe-
lerine ateşten yumruğunu indirmişti. Gördüğü bu bahtsız insanların acısı
ile deniz üzgündü. Ateş olmaksızın kalbi kaynıyor, derin derin soluyor, acı
ile homurdanıyordu.

Dalgalar suç işlemiş ve utanmışcasına, denizin bağrında gizlenmeye ça-
lışıyorlardı. Güneş sisten yapılı yas elbisesi ile gök yüzünde göründü. Neye
uğradıklarını bilmeyen martılar, bağrıarak denize baktılar. Rüzgar esti dal-
gacıkları ağlatan ağıtlar yaktı.

Kazbeç, denizde yüzen karaltılara başını kaldırıncı, onların ne olduğunu
anlamıştı. Bir an «Nereden geliyor bu cesetler» diye düşündü. Birden arka-
daşının babasını tanıdı. Başını her kaldırıncında, sürüklenen bir başka karde-
şinin cesedini tanıyordu. Örneğin görmediği, duymadığı bu ölü çokluğunu,
bir deniz felaketine bağlıyordu.

Peki kazbeç madem öyle denizde Lavko'nun ölüsünü de bulsana. Onu
eceli gelmeden göçen, şu ölülerin arasında görebilsen, düşündüklerini doğru-
luyabilsin. Ama Lavko'yu bulamayacağına seni temin ederim. Senin bu gör-
düklerin yanında taşıdıkları, az buçuk eşyanın, parasının kurbanlarıdır.

Bir tahtaya sımsıkı bağlı, denizde, başıboş, buğulu gözleriyle sürüklenip
duran Kazbeç'i dev bir dalga düşünceleriyle birlikte alıp, götürdü. Denizin
tuzlu suları ağzına doldu... Gökyüzünde, rengi sararmış yorgun ay, yüzdü
denizin öbür yakasına geçti...

Bir ara kendine gelen Kazbeç, duyduğu seslere, geceye kulay verdi. İn-
sanlarla tıklım, tıklım dolu olması gereken gemiler bir biri arkasında, ön-
ünden geçip gidiyorlardı. En öndeki geminin yerinde durmasına karşılık ar-
kadakilerin akıp gitmesini, acıyla seyretti. Azgın dalgaların kucağına bira-
kılmış olan Kazbeç, yuvarlanan dalgaların, kimi kez örttüğü gök yüzünü
görmedikçe dehşete kapıldı.

Artık ne çocuk viyaklamaları geliyordu kulağına ne de insan sesleri.
Donmak üzereydi, Hayatta olduğunu belirten yalnız soluklarıydı. Kuşaç-
egmezleri çınlatan, limanlara, isgelelere yönettiği soruları denizin azgın dal-
gaları cevapladı.

— Bize akan Çerkes gözyaşları bir denizin tuzunu arttırabilecek kadar
çokturve derinliğimize gömdüğümüz acılar, üzüntüler de bizden daha büyük-
lerini ağlatabilecek yoğunluktadır. Çerkeslerin başına gelenler, denizi derin
acılara boğmuştu sanki. Bağrını kaynatıyor onu derin, derin solutuyordu.

—.. Ey deniz, şimdi de Şemşet'in ne olduğunu düşüncüyor ve bunu bana
anlatman için yalvarıyorum?

Tekerlek sesleri, caddeleri çınlatan faytona, koşulu doru atların nalların-
dan kıvılcımlar saçılıyordu.

... Aldığım yara iyileşti ama, izi henüz kaybolmadı. O ipek elbiselerle
örtülüp gözlerinden saklanabilir, ama ruhlardan asla! Yer yüzünde, tek bir
çerkes kalıncaya kadar bu yaranın acısı kalplerde duyulacak, ve bizi bu du-
ruma getirenler lanetleneceklerdir...

Annesinin kucağında, Kazbeç'in henüz üç aylık yavrusu. Geleceğinden
habersiz, onun ağzına bakıyordu.

ONU DA, MİLLETİNİNDE İSİTACAK GÜNEŞ, NE ZAMAN DOĞACAK-
TI? VE NE ZAMAN GELECEKTİ, TÜM DÜNYAYI? RENK, RENK ÇİÇEK-
LER, ZÜMRÜT YEŞİLİ ÇİMLERLE SÜSLEYECEK BAHARI?...

NOT : Bu yazı Adige Özgü bölgesi (MAYKOPTA) Yayınlanan yazarın
(Yeni Türkü) isimli kitabından Mevlüt Mefevit tarafından çevrilmiştir.
HİKAYENİN ASLI NAZİM ŞEKLİNDEDİR.

KULKUJUN'UM YİVEREDES

Derleyen : Selâmi KENETOKA

Kafkasya da ağızdan, ağıza kulaktan, kulağa babadan, oğula geçme bu
güne kadar gelen en eski veredlerden biriside «KULKUJUN» Adında bir çer-
kes kahramanının hatırasına armağan edilen aşağıdaki veredi.

Bu vered (Kahramanlık şarkısı), Kulkujun'un çevredeki vahşilerle yapı-
lan savaşta öldürüldüğünü anlattı gibi henüz dandan (incimattan) kurtulma-
ğa ve yaşanışa müsait bir alan ve ülke olmaya yeni başlayan Kafkasyanın
ceografik durumu ve o günkü çerkeslerin dünya hakkındaki görüşlerini açık-
lamaktadır. Bunun için bu vered; tarihi ve edebi bir mahiyet göstermektedir.

Dünayizzir şimige midtsem,
Vafer şizebtsağasam,
Vaferi klige şavuxuem,
Sileri melge şavüben,
Yındılızzım tziükxer seybaquem,
Peştävuzır xantzekü şihodem,
Abı şığue sijage nıquetkht,

Kulkujunım yishagtie yishagtie sixuanteri,
Amaxueme yihade teypxuet,
Sempalèvre yiseşxuedaxeri,
Amaxuem yikashadeset,
Kulkujunım yifogesh daxeri,
Mexuayeme yilepexeset,

Kulkujunım yışı pexu tsüküri,
Mexuayeme vene güneştkä,
Düneyi zziri nebsu qiyğashiri,
Mexuayeme se siqiyğabtsas,

Türkçesi :

Köhne dünya henüz yoğunlaşmamışken,
Gök ise yeni yoğunlaşmışken,
Gökü çörçöple kurarlarken,
Yer de koyunla baskılanırken,
Yıldızlı (Terek nehrini) çocuklar atlarken,
Beyştevuzır (Kazbek dağı) pırtık kadarken
O zaman ben kır sakallıydım.
Kulkujun'un mavi yamçısı,
O günde na'sının örttüydü,
Sivri uçlu hançeri de,
O günde mezar taşıydı,

Kulkujunım güzel, kısa tüfeği,
O hazin günde ayak ucuna dikim taşıydı,
Kulkujunım küçük yağız atı,
O hazin günde boş eğerli değilmiydi?
Köhne dünyayı fani yarattı da,
Meş'um gün de beni aldattı.

Not : Xı (Altı), Xue (Kas) - çizgili kas. Que (Oğul), Tse (isim), She (dip),
Xu - Khu (Erkek), anlamına gelen harfler şeklinde okunacaktır.

HAXUPAŞA AMİRXHAN

Fakir bir çiftçi olan Ashaad'un oğlu Amirxhan 1881 yılında Kaberdey'de Sıbhable'de doğdu. Küçük yaşta babasını yitirdiğinden yaşantısını ırgatlık yaparak kazandı. Okuma yazması yoktu. Bu nedenle çevresindeki arkadaşlarına duyularını şiirleriyle anlatıyordu. Ağızdan ağıza söylenen şiir ve sözleri ezberleyerek dile getiriyordu. Deyişlerinde öz bir çerkes dili kullanan şairin başlıca eserleri:

«Çifçinin dertleri, Kafkas Şarkısı, Dünyaya örnek vatanım, Çelikleşmiş üzeyir, Vatan savaşı, Zefer duası isimli şiirleri ile Beyaz kuzu ve Türkünün doğuşu» adlı kitaplarıdır.

Aşağıdaki şiir şairin (Türkünün doğuşu) adlı eserinden alınmıştır.

BENİM DEDIĞİM

Kazanokue Jabağı
Şöyle söylemişti:
«Dostunu düşman edinme»
Düşmanını da dost bilme.
Ben de bugün, çocuklarım
Size söylüyorum:
Düşmanın iyi görünüşüne
Kapılmayın.
Eski dostun kötülüğünden
Korkmayın.
Düşmanın tathısı sözleri
Aldatıcıdır.
Dostun kötüsü ise
Akıl vericidir.
Eski düşman güzel,
Söylüyordiyse
O'na sırtını dönme,
İnanma....
Parmağın tetikte
Takılıymış gibi,
Sana ne söylerse
Sen de o'na söyle.

YAKUP SAMİ SAGHUVE

Dr. Vasfi GÜSAR

Çerkesyada doğmuş, 1864 yılı Büyük feci göçe katılarak Türkiyeye gelmiş, orduya katılmış, subay olmuş ve (1877 - 78) Osmanlı - Rus seferinde (93 harbi Çerkes Muavine askerleri (Çerkes yardımcı birlikleri) negirerek ve yüzbaşı olarak bu savaşlarda kahramanlıkla ün vermiştir.

93 seferinin (Şıpka) savaşında Osmanlı generali Veysel paşa'nın Ruslara esir düşmesi ile Yakup SamiSaghue maiyeti ile Ruslara karşı mukavemet ederek direltmiş karşısındaki Rus birliklerini yararak kurtulmuştu.

Kendisi ile beraber esir olmadığına üzülen ve Yüzbaşı Yakup Sami Saghuve'ye kin besleyen General Veysel paşa; esaretten döndükten sonra Yakup Sami'nin ordudan tartına âmîl olmuş ve onu ordudan çıkarmıştı. Mütakere csnasında Ayastefanos (Yeşil köy) gelen Rus generali Granduk Nikola (sonra çar ikinci Nikola) huzuruna çıkarılmış ve taktim edilmiştir. Durumu iyi iblen ve öğrenen Granduk Nikola; «Bunu ya vazifesine veriniz, yahut da benimle gelsin. Ben ona Rusyada lâyük bir mevki vereceğim. Böyle bir kahraman ordudan çıkarılmaz taltif edilir» demiş.

Yakup Sami Saghuve Rusyaya gitmeği kabul etmemiş. Fakat Osmanlı hükümeti de durumudan üzülerak Yakup Sami'yi tekrar ordusuna almış ve terfi ettirerek taltif de bulunmuştur.

aralarında sohbetler, konuşmalar, güzel görüşmeler yapılarak yakınlık tesis edilmiş, hemşeriler ziyaret için Kafkasyaya davet edilmiş, beraberce millî oyunlar oynanmış gece geç vakitlere kadar neşeli hayat geçirilmiş salı günü için de Fenerbahçede verilecek ziyafete davet edilmişlerdir. Salı günü akşamı Başkanların yaptığı telefonla çarşamba günü sabahı memleketlerine uçakla dönmek zorunda kaldıklarını bildirmesi ve özür dilemesi sonucu ziyafete gel-ememişlerdir.

ÇERKES TARİHİ ve SENA'İ KAZUK

Dr. Vasfi GÜSAR

Çerkeşleın 1864 büyük feci göçünden sonr Çerkeşlerin tarihi, yaşayışı, sosyal durumu hakkında Türkiyeye bir heves de uyanmıştı. Batı yazarlarının bu millet hakkındaki yazıları di ilgili ve dikkati de çekmekten geri kalmıyordu. Çerkeşlerin 93 seferinde (1877 - 78 Osmanlı - Rus harbi) Kafkas cephesinde ve Rumelinde gösterdikleri üstün kahramanlıklardan sitayişle bahseden Namık Kemal da kendi zamanında çerkeşlerin tarihinin yızılmaması üzüntüsünü taşıyordu. Bu tarih yazma heves ve hareketi bir takım siyasi hadiselerede de istismar edilmiş durmuştu. O devirde şöyle bir olayda olmuş tur:

Sadrazam (Başvekil) Sait paşa 1882 yılında kasım ayını aralık ayına bağlayn gece (30 kısım 1882) Fdişah ikinci Abdulhamit tarafından saraya çağrılmıştı. Sait paşa o gece başına gelenleri (Hâtırat) kitabının birinci cildinde 85 - 88 inci sahifelerinde uzun bir şekilde anlatır. Padişah o gece sadaret mühürünü elinden almakla kalmamış kendisini tehdit ile bir odaya hapsedip kilitlemiş. Güya Padişahın hal'i (İşinden uzaklaştırılması) için çerkeşler ile bir cemiyet kurduğu ve bu cemiyetin Padişah hal'i için tertip edilmiş ve bun-

ların başında Müşir (Mareşal) Fuat paşa (Tkhugha), kütahyalı Akif ve Dağistanlı Mehmet paşa'ların bulunduğu, asıl başkanların ise Sadrazam (Başvekil) Sait paşa olduğu hakkında padişaha bir jurnal gelmiş. İhbar üzerine o gece Padişah tedbir almak üzere Sait paşayı sadarettten azletmiş (uzaklaştırmış) 18 saat sarayda göz altında bulundurmuş ve bu cemiyetin olmadığı anlaşılınca tekrar sadaret mührü kendisine verilmiş. Sait paşanın Hâtıratının 86 inci sahifesinde bahsettiği (ÇERKES MESELESİ) şöyle idi:

Kafkasyadan gelen çerkesler bir (Çerkes tarihi) yazmak istemişler. Münasip kimselerden bir heyet yapmışlar. Lâkin tarih yazılınca büyük mevki-lerde yer almış Çerkeslere dokunacağını anlamışlar, işlerine gemiyeceği inancında olan bir kısım çerkesler; bu tarihi yazdırmamak ve yayınlamamak için Padişaha jurnal vererek (bunlar Padişah aleyhinde bir cemeyet) diye göstermişlerdi. Gerçek nedeni (Büyük Çerkes tarihi) yazılınca, yayınlanınca çerkeşlerin sosyal konuları üzerinde de geniş bir bilgi verilecek asil, halk ve köle sınıfları belirtilecek, alt tabakandan olup da büyük mevkide bulunan kişilerin kimlikleri belli olacak kaygısı ile bunun önüne geçmek söz konusu olmuş, tertip hazırlanmış ve mevkiinden dâima korkan sultan Hamid'e (suikast yapılacak) diye jurnal verilmişti.

İstanbul da Tophane mektüçüsü (Genel sekreter) Düzceli utufetlu (o devirlerde Vali ayarında bir mevki idi) Hacı Sena'î (Kazuk) efendi bu tarihi yazanlardan biri idi. Bu zat ve diğerleri hapis, sürgün veya gözaltına alınmışlardı. Dağistanlı Muhammet Fazıl paşa Bağdada sürülmüş, Hacı Sena'î efendi (Kazuk) tam bir yıl Beyazıtte Mercan mahallesi Muradiye sokağındaki evinde gözaltına alınmıştı. Sonunda da beraat etmişti. Huzur şahanede yapılan mahkemesinin sonundaki şu söz onu kurtarmıştı:

(Hanedâni Ali Osman içinde şevketme'ap efendimizden başka saltanata lâyük olan kimse varmı? ki bu maksatla çalışalım. Bana (Çerkes tarihi) yazmaya İRADE vardır diye kandırdılar. Ben de bu sebeple yazıcılığı derühde ettim. İrade vardır diyenler Padişaha hizmet edenlerdi. Ben onların yalan söyleyeceklerini zan etmedim) demiş ve bu söz üzerine beraat etmişti. Sadrazam Sait paşa bu (Hâtırat) ında bunlardan bahsederken o sıralarda çok korkulu günler geçirdiğini de ekler.

Bu notlardan öğreniyoruz ki o devirlerde Çerkesyada kanlı olaylar geçerken ve bu olayların canlı şahitleri hayatta iken (mufassal Çerkes tarihi) yazılmış, korkularla yoyunlanmamış ve kaybolmuştu. O eser de elde olsaydı Çerkes tarihçileri Met Çunatuka İzzet ve İsmail Berkuk paşaların bundan da faydalanmak zevkini de tatabaklardı.

Not: Kazuk Ailesi halen Düzcede oturmaktadır.

HİKAYE :

Lakrba Mihalden
Çeviren : Axba Erhan

MİSAFİRLER

—«Arkadaşlarına misafirlğe gitikce bir, iki ay kalmadan dönmüyorsun oğlum, o kadar çok seviyorsun demek onları. Kendilerinin de bu sevgiye layıkkimseler olmaları gerek. Ama niçin onları bize çağırılmıyorsun? Bir kerecik olsun gelseler, bende görmüş olurum o canın ayırmadığın gençleri» diyor du Guma köyünde oturan ihtiyar Aşal biri cik oğlu Hakkıya

—«Haklısın baba. Şimdiye kadar çağırılmam bundandı arkadaşlarımı, fakat... Beni düşündüren bazı şeyler var, onun için bir türlü karar veremiyorum.

—«Nedir o düşündüren şeyler?» diye sordu babası.

—«Onlara gittiğimde bana verdikleri değerin, gösterdikleri misafirperverliğin derecesi pek büyük. Gün gittikçede de artıyor. Gördükleri her yerde düğün yapıyorlar. Günün yarısında birinde misafir kalıyorum, yarısında bir diğerinde, Gelirken de güçlükle kurtuluyorum ellerinden. Hele Marh Lamsaç'ın oğlu Thuç.. Onunla aynı canı taşıyoruz sanki. Köyde oturanların çoğuda Marhlardan. Eşleri bulunmaz gençler hepsi de. Fakat Thuç hiçbirine benzemez. zemez. Tsıkbn, Bugaul, Marhaul, Tsara, Tamş, kuto gibi gitmediğim köy yok. Çok alıştım gençlerine, hepsini de seviyorum. Fakat içlerinde en beğendiğim Thuç'tur. Görüp bir kaynaşırsan canından ayıramazsın onu, o kadar iyi okadar güzel huylu ki... Biliyormusun şimdi gelirken ne dedi bana «Arkadaşları alıp hiç ummadığın bir zamanda baskın yapacağım sana... dedi. «Beni Guma çağırma bakalım» diyede ilave etti.

—«Öyleyse çağırısana oğlum?»

Delikanlı biraz düşündü ve

—«Peki baba, çağırayım, getireyim onları ama... layık oldukları şekilde ağırilayamayız, diye korkuyorum» dedi.

—«Benimde aklıma gelmişti bundan çekinmen. Sen hiç endişe etme, korkma, oğlum. Azda olsa elimizden geleni esirgemeyiz. Minnetarlığımızı görüp, bizi sevindirdiklerini anlayınca eksiklerimizi başışlarlar. Hem anlatığın gibi kimselerse... Çağır haydi...»

—«Gelirlerse kendi gözleriyle göreceksin baba, Marh Thuç'un en iyi arkadaşımın davranışlarını. Nasıl duruyor, nasıl oturuyor, nasıl konuşuyor... Hele at oynaması, hedefin tam ortasına vurması, şarkı söylemesi, oynaması... Bütün kızlar bayılıyor ona. 17 yaşında sene. Eeee, büyük bir şenlik yapmalıyız, onlar gelince.»

Fakat olmadı, bu sevinci duymak altında yazılı değilmiş Hakkı'nın. Çırhya isimli komşu köydeki bir düğünde atılan bir kurşunla eve getirilinceye kadar öldü.

Ölü daha evdeydi. Bütün gün avlu haykırış, inleyiş sesleri ile dolup taşmıştı. Hava kararınca komşular evlerine gittiler. Feryatlar da kesilir gibi oldu. Yalnız ölü bekleyicileri evdeydiler. Ölünün yattığı odada duruyorlardı.

Geceyarısına doğru bir takım atlılar gürültüler çıkararak avlu kapısına dayandılar.

—«Hakkı, neredesin, Hakkı?...»

—«Hey ev sahibi...»

—«Uykunda ağırmış ha... Kalk artık biz geldik...»

—«Dememişmiydin sana, çabucak göreceksin bizi diye...»

Evdekilerin hepsi şaşırıldı. Bir iki çocuk koşuşarak avlu avlu kapısını açtılar. Biraz ay ışığı vardı. Gelenler atlarını koşturarak avluya atıldılar, bir başından bir başına bir iki kere dolandılar, sonra yavaşladılar:

—«Yanış yerimi geldik acaba? Hakkı'nın evi değilmi bu? Kendisi nerede Evde yokmu?»

Soruların ardı arkası kesilmiyordu. Karşılaman çocuklar ne söyleyeceklerini şaşırılmış, yüzlerine bakıyorlardı.

—«Hoş geldini, yavrularım» diye Hakkı'nın babası ihtiyar Aşal karşıladı onları.

—«Hakkı yok mu? Nerede Hakkı?» merakla gelenlerden biri sordu.

—«Hakkı'ya bugün rashiyaımsını da yarın görürsünüz. Haydi gelin içeriye girelim.» diyen ihtiyar onları ölünün yattığı yere değil, öteki odaya götürdü.

—«Ne duruyorsunuz? Kamçılarını alsanız...» diye de şaşkınlıkları daha da artan çocuklara çıkıştı. Sonra ölünün yattığı odaya giderek oradakilere:

—«Kimse sesini çıkarmasın. Kapıyı sıkıca kapayın. Bu gelenler Hakkı'nın arkadaşları. Başına gelenleri bilmiyorlar henüz. Yarına kadar da söylemek lazım» dedi.

Misafirlerin yemeği yapılarak önlerine kondu.

—«Uzaktan geliyorsunuz, evlatlar. Karnınız acıkmıştır. Hakkı yanınızdaymış gibi yiyin, için. Yarın görünce memnun olur buna. Senden bahsedirdi her zaman. Hakkı yolunuzu da gözlüyordu.»

—«Yarın görüşürsünüz artık. Ne olur bu akşam canınızı sıkmayın eğlenmenize bakın. Bana bakmayın, İhtiyarım... size layık ne yiyecek bir şeyim var, nede yanınıza oturacak kimsem. Ne yazık ki Hakkı da yok.» Sonra ihtiyarın aklına bir şey geldi, biraz duraklayarak sordu.

—«Bir şey söyleyecektim. Marhaul Marh Lamsaç'ın oğlu varmı aranızda? Aksi gibi isminizide unuttum.»

—«Thuç, Marh Thuç. İşte kendisi de...» gösterdiler Thuç'u

—«Evet, evet Thuç..»

—«Beni, Marh Lamsaç'ın oğlu Thuç.. Babamı tanıyormusunuz?»

—«Tanıyorum, tanıyorum tabii. Oğlum hep senden bahsedirdi. Senden istediğim oğlum, buraya gelen arkadaşlarına bu akşam arkadaşın Hakkı'nın yerine ev sahipliği yap. İçki içir, şarkı söylet, oynamalarını sağla, canları sıkılmaması için her şeyi yap.»

—«Pekâla» diyen Thuç ev sahipliğine başladı. Onların eğlence, şarkı seslerini duyan komşular şaşırıyor, birer birer geliyor, birbirlerine «delirdimi bunaldır?» diye soruyorlardı. Fakat herkesi karşılayıp icabedeni söylüyordu Aysal.

Misafirler doya doya yiyip içtiler, bıkcncaya kadar oynadılar, eğlendiler sonra yatıp uyudular.

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde Ay'ların uzakta oturan bir kız kardeşleri gelir. Çığlıklar kopararak avluya girince misafirler uyandılar.

—«Ne var, ne oluyor?» diye hep bir ağızdan sorduklarında söylediler olanı.

Bellerini en çok büken bir evvelki gece ölünün bulunduğu bir evde şarkı söylemeleri, oynamalarıydı.

—«Vurdunuz bizi. Neden böyle yaptınız? Neye söylemediniz uğradığınız felaketi? diye hep birlikte bağıştılar.

—«Oğlumun istediği gibi hareket ettim, yavrularım» dedi Aysal. «Sizi bekliyordu ara sıra acaba geliyorlar mı » diye yola bakardı. Ne kadar istedi sizi ağırlamayı.. Bunları düşününce yavrularım, söylemedim size akşam başına geleni. Kusuruma bakmayın» diye sözünü bitiren ihtiyar birer birer kucaklar değerli misafirlerini.

Ş İ İ R :

AFEŞİJ EMİN

BİLMEMKİ

Vatanın var lisanın var derler?
Ben bilmem ki.
Alfaben var okulun var derler?
Ben bilmem ki.
Sohbetin var sevgilin var derler?
Ben bilmem ki.
Adetin var kanunun var derler?
Ben bilmem ki.
Düğünün var oyunun var derler?
Ben bilmem ki.
Sen ne bilirsin derler?
Ben hiç bir şey bilmem ki.
Vücut taşımamıza lüzum yoktur burada:
Seninkinde kafa yok benim kafam Kafkasta.

GÜZEL SÖZLER

Ümit olmazsa edileni ele geçirmek imkansızdır.
Heraklit
Ümit kalmayınca korku da kalmaz.
J. Milton
Ümit çalışan insanların rüyasıdır.
L. Plinz
Ümidi ektim ve onun günden güne yeşerdiğini seyrettim.
J. J. Russo
Kutsal ümitlerdir ki bizi insan yapar.
W. Longfetter
Mademki nefes alıyorum, ümit etmeden duramam.
Motto
Ümit seni terketse de sen ümidi terketmemelisin.
Kafkas ata sözü

ŞİİR :

ACI BİR HATIRA

SARI O.

Kim gelmişse sıradan istif etmişsin hancı
Her birine tek, tek sordum anladım ki yabancı
Asır geçtiği halde biz hâlâ ağlıyoruz
Bitmedi mi Dünyanın bizden alacak hancı.
Bir oda da bana ver, fazla kalmıyacağım,
Yanlışlıkla düştü yolum kusura bakma hancı.
Gideceğim yer uzak, günlerce yol alacağım,
Ayrılırken veririm neyse garibin borcu.
Sordum arkadaşlara, anladım çoğu bizden,
Kimi karadan gelmiş, ekserisi denizden
Yolunu şaşırmaştan hayatından bezmişten
Hikayeler dinledim anlattıysam çok acı,
Yakınımı kaybetmiş, kıvranırlar aklıktan
Aç kalan mı ararsın, yakınımı kaybeden
Vatansızlık başka dert, ayrılık var inleyen
Maziye hatırlama yürekleri titreten
İniltin ninnilere karışıyor ey BACI.

EVLENME

Kıymetli hemşerilerimizden ve üyelerimizden Ali Keskin (Şürey) ile Hemşerilerimizden öğretmen Sümer Öner'in Kasım ayı sonunda İstanbul da evlendiklerini haber aldık. Tebrik eder mutluluklar dileriz.

Ankara Kuzey Kafkasya kültür derneği üyelerinden kıymetli hemşerilerimiz Adil Candemirin kızı Canan Candemir ile İrfan Kaplanın düğünleri 8.12.1971 tarihinde Ankara Orduevi düğün salonunda ve kalabalık bir hemşeri topluluğu huzurunda yapılmıştır.

Ankara derneğimizin folklor çalışmalarında çok büyük ve uzun yıllar emeği geçen kıymetli kardeşimiz Canan Candemiri, ailesini kutlar, kendilerine mutluluklar dileriz.

BAYRAM TEBRİKİ

Okurlarımızın geçirdiğimiz Şeker bayramı ile yeni yıllarını kutlar nice mutlu yıllar dileriz. **KAFKASYA KÜLTÜRE DERGİ**

Münih (Almanya daki Kuzey Kafkasya derneğimiz okuyucularımızın şeker bayramlarını kutlamatla ve bunu dergimiz aracılığı ile rica etmektedirler. İletiriz.

NARTLARIN ALTIN AĞACI

Çerkesçeden Çeviren

AFEŞİJ EMİN

Nartların hayrete veren
Başlarına bela olan,
Thağalec'in (1) ürettiği
Nartların ağacı vardı.
Gün geçmeden o ağaçta
Olurdu bir tane elma,
Verdiği sabah olmadan
Kaybolurdu göz görmeden.
Her elmaya benzemezdi,
Benzeri de bulunmazdı:
Gümüş gibi beyaz idi,
Altından da kırmızıydı.
Gün doğarken meyva verir,
Gün batarken olgunlaşır,
Sabah mehtap kıvılcımı
Kızartırdı bir yüzünü,
Diğer yüzü ak kalırdı.

Doğum yapmayan kadınlar
Kırmızı yüzü yerlerse
Ağırlaşır oğul bulur,
Beyaz yüzü yiyenlerin
Güneş gibi kızı olur.

Thağalec'in sayesinde
Bir elma verirdi günde,
Onu da gündüz verirdi,
Geceleyin kaybolurdu.
Kayboluşu bilinmezdi,
Bilen nart da bulunmazdı.

Buna kızan koca nartlar
Bir toplantı yaparlar.
— Ağaç ehli nartlarız biz.
Her gün çalınır elmamız.
Çalan nart da bilinmeden,
Bilen nart da bulunmadan,
Ne gezeriz bu dünyada?
Derler nartlar boşuna.
Gayet sağlam taş duvardan,
Giriş çıkış bırakmadan,
Ağacı çevirirler surla.
Bu dahi vermeden fayda,
Yine deçalınır elma.
Çok geçmeden kızgın nartlar.
Bir kez daha toplanırlar,
Ve şöyle karar verirler:
Silah ve zırh kuşanmaya,
O ağacı beklemeye.
Ayakta durabilenler,
Bütün yiğit cengaverler,
Bütün nart olan erkekler,
Sıra ile beklemeye,
Elmayı çalanı derhal
Kısa zamanda bulmaya,
Kaldırıp söz kadehini
İçerler içkilerini.
Namus sözü veren nartlar,
Toplantıyı bitirirler.

Kararlar hep alınmıştır.
Söz veren nart yiğitleri,
O ağacı bekliyordu.
Nart yiğitler geceleri
Değişirdi nöbetleri.
Erkek mi, kadın mı yoksa?
Elmayı çalan kim ise,
Hiç bir nart da bilemiyor,
Bütün nartlar arlanıyor,
Elma yine kayboluyor.
Bu hırsızın sesi yoktur.
Görünmüyor ne hikmettir?
Ses vermeyen göz görmeyen
Bu hırsız bulmak zordur
Mert cengaver koç nartlardan
O hırsız gören de yok,
Görevini yapan da yok.
Fakat vardı o ülkede
Nart dedenin iki oğlu:
Onlar iki ikiz kardeş,
Biri Pıge, biri Pızgeş.
Onlar mertliğin emrinde,
Nöbet sırası gelince,
Macerayla yıl boyunca,
Bekçilik yaptı ağaca.
Batan güneş ışığını
Dağın ardına atınca,
Akşam mehtap kıvılcımı
Dağ başını donatınca,
İki kardeş kuşanırlar,
Ok - yayları takınırlar.
Gözcülüğe koyulurlar.
Bir çok yıldızlar kayınca,
Bekledikleri ağaca
Üç güvercin gelip kondu.
Pıge biraz uyuyordu.

Pızgeş nöbet tutuyordu.
Güvercinler o elmayı
Koparıncı, Pızgeş yayı
Kapararak, göğsüne gerdi.
Ok yayıyla güvercini,
Öldürmeye kıyamadı;
Birisini yaraladı.
Buna rağmen güvercinler,
Elmayı alıp uçarlar.
Yaralıdan damlayan kan,
İz bırakır giderken.
Hemen Pızgeş mertliğiyle,
Kandan alıp mendiliyle,
Cebe koyar mendilini;
Uyandırır kardeşini.
Olanları anlatınca,
Kan izini dikkatlice
Takip edip giderler.
İzi, iki nart kardeşler.
Denize kadar sürerler.
Takip ettikleri iz de.
Girip kaybolur denizde.

Hemen atlardan inerler;
Dinlenmeye oturrurlar.
Bir defada doğan erler,
Yıldız gibi benzeşirler:
Bir birinin aynısıydı,
Bilekleri bir rüzgardı,
Atlari da benzeşirdi,
Kılıçları da aynıydı,
Onları da Lhepş (2) yapmıştı.
Kılıçları kesiciydi
Ok yayları deliciydi.

— Pıge bir karından çıktık,
Aynı göğüsten süt içtik.

Merttir, erdir bir babamız,
Candır, tektir bir anamız.
Nartın yetiştirmesiyiz,
Nart gencidir namımız.
Baba yüzü kızarmadan,
Anne yüzü utanmadan,
Üç güvercini bulalım.
Nart ülkesine dönelim.
Gururuyla erkekliğin,
Nart toplumuna girelim.
Beni tam bir yıl boyunca,
Bekleyiver bu kıyıda.
Ben denize gireceğim;
Dibinde avlanacağım.
Yalvarıyorum sana tek,
Beni bekle bir yıla dek.
Dediğim anda dönmezsem,
Bekleme git bil ki yoğum;
Bunları deyince Pızgeş,
Cevap verdi Pıge kardeş:
— Yer yarılrsa da ben korkmam
Bora esse ben titremem.
Gördüğüm kurtulmaz elimden.
Ölürüm çıkmam sözünden
Ben beklerim ölsem bile
Sen git kardeş güle güle.

Denize dalıyor Pızgeş
Ülkeye bakıyor Pızgeş.
Mavi deniz yarılıyor;
Koç yiğidi kucaklıyor.
Küçük ikiz bir anda
Kayboluverdi bağrında.
Denizin dibine vardı,
Ejder gibi çok dolaştı.
Çıkış yolu arıyordu,
Az yürüdü uz yürüdü,

Gayet güzel bir ev buldu.
Hemen avlusuna daldı.
Yanan odasına girdi.
Vatan yaban, kedi eldi.
Sarkan kılıcı batmaya,
Hazırdı kesip atmaya.
Ok yayı fırlamak ister.
Kendisi geleni bekler,
Oturup beklerken Pızgeş,
Giriverdi yedi kardeş.

Misafiri hoş gördüler,
Yemek masası düzdüler.
Nartların elmasından da,
Yemekte sundular narta.
Yeme içmeyi bitirip,
Misafire hürmet edip,
Bir sıraya dizildiler;
Narta şöyle söylediler:

— Hanemizin misafiri!
İmar edip denizleri,
Bacı kardeş yaşıyoruz.
Canımız bir tek annemiz,
Yaşamayıp yer yüzünde,
İlah oldu bu denizde.
Denizler benimdir dedi.
Büyük tanrı bunu duydu.
Titretiyor büyük yeri,
Çalkalıyor denizleri.
Kökümüzü kurutmaya,
Bizi karıyor Waşxue'ye. (3)
Dağı yıkan yıldırımlar
İndiriyor denizlere.
Awşerc'dir bizim babamız, (4)
Deniz ilahıdır anamız,
Vardır üç kardeşimiz.

AKTÜALİTE :

— EVLENENLER —

Hemşerilerimizden Fuat Şahin ile Güldan Eravcı'nın düğün törenleri 3-10-1971 günü Ankarada yapılmıştır. Tebrik ederiz.

Hemşerilerimizden Sami Kurbay ile Nergiz Kurbayın düğün törenleri 2-Ekim-1971 günü Kayseri Taş düğün salonunda olmuştur. Tebrik ederiz.

— VEFAT —

Hemşerilerimizden Kasım Ögüt ün babasının Gönenin Üçpınar köyünde vefat ettiğini öğrendik. Merhuma rahmet ailesine baş sağlığı dileriz.

Çerkeslik ve lisan konusunda bilgisinden istifade ettiğimiz kıymetli hemşerilerimizden Seyit Doğan, Çorum'un Söğütyolu köyünde 26/9/1971 günü ölmüştür. Merhuma tanrıdan rahmet, ailesine başsağlığı dileriz.

Kıymetli hemşerilerimizden Bursa senatörü, eski dış işleri bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in annesi Bn. Belkis Çağlayangil'in İstanbulda 17/10/1971 pazar günü vefat ettiği öğrenilmiştir. Çağlayangil ailesine başsağlığı ve Bn Belkise tanrıdan rahmet dileriz.

Petkim Petrolkimya İstanbul bürosu Müdürü kıymetli hemşerimiz ve üyemiz sayın Bedri Kozak bir trafik kazası sonucu 13/Kasım/1971 günü İstanbulda vefat etmiş, ertesi günü Düzce'de ailesi makberisine defnedilmiştir. Kozak, Kazuk ailesinin üzüntülerine katılır. Bedriye Tanrıdan rahmet dileriz.

İstanbul Kafkas Kültür
Derneği Yönetim Kurulu

Kıymetli hemşerilerimizden Bolu eski millet vekili Fuat Ümit tutulduğu hastalıktan kurtulamıyarak 23. Kasım. 1971 günü İstanbul da vefat etmiş, Düzceye nakledilerek aile mezarlığına defnedilmiştir. Rahmetle anar, aile efradına başsağlığı dileriz.

ÜNİVERSİTE MEZUNİYET GECESİ

İstanbul üniversitesi ve yüksek okullar mezunları Kafkas Kültür ve yardımlaşma derneği üyelerimiz adına İstanbul Kafkas Kültür ve Yardımlaşma Derneği Gençler kolu tarafından 13/Kasım/1971 cumartesi günü akşamı Şahzade başında Yeni saray düğün salonunda tertiplenen (1971 mezuniyet gecesi) pek kalabalık bir davetli topluluğu ile gece yarısından sonraya kadar devam etmiş, mezun genç hemşeriler davetlilere takdim edilmiş, Folklor gösterileri yapılmış mezunlara dernek tarafından hediye verilmiş, Çerkesçe şairler, solo şarkılar, fıkralar söylenmiş güzel, neşeli bir gece yaşanmıştır.

Genç üniversite ve yüksek okullar mezunu hemşerilerimizi tebrik eder hayatta mutluluk ve başarılar dileriz.

— ZİYARET —

Kuzey Kafkasyadan Hamzatov başkanlığında Türkiye'ye gelen ve Ankaradan başlıyarak İzmir ve Bursaya uğrayarak İstanbul'a gelen içlerinde 2 Adighe, 2 Abkhaz, 2 Çeçen, 2 Oset, 2 Karaçay bulunan 13 kişilik turist ziyaret heyetine İstanbul Kafkas Kültür ve yardımlaşma derneği 3/10/1971 pazar günü kendi lokailinde bir çay vermiş, ziyaretçiler ile dernek üyeleri tanışmışlardır.

DÜZELTME: Kafkasya Kültürel Dergi sayı 30, sayfa 17 de SANEH başlıklı yayınlanan yazımın 3 üncü paragrafındaki 3 üncü cümlelerin «Meotların, Azak Denizi'nin doğusunda yaşadıkları, bir kısım Meotların güneye göç ederek bu günkü Çeçenistana geldikleri tarihlerde açıklanmaktadır.» şeklinde düzeltilmesini rica ederiz.

DUYURU

OKURLARIMIZA ÇERKESÇE TEYP BANTLARI SUNUYORUZ

Kafkasya kültürel dergisi abonelerine çerkes müzik bantları temin etme yoluna girmiştir. Bu amaçla okurlarımızdan yalnız makara bedeli alınacak ve bunlar istiyenlere dolu olarak postalanabilecektir.

Okurlarımızın bir mektupla bize hangi dilden ve sözlü veya sözsüz «Enstrümantal» müzik istediklerini, ayrıca teyp devirlerini bildirmelidirler. Doldurulacak bantlar 4.75 - 9.5 ve 19 devirleri olabilecektir. Yalnız kasetli teyp bantları temin edilemeyecektir.

Temin edilecek teyp bantlarındaki müzik çeşitleri ve dili:

- 1 — Adigece «Maykop şivesiyle, Şapsuğ, Abedzah, Bjeduğ şivesi. Bu müzikler hem sözlü hem de sözsüz «Enstrümantal» vardır.
- 2 — Kaberdeyce «Sözlü ve sözsüz vardır.
- 3 — Abaza «Abhaz» ca: Yalnız sözlü olarak mevcuttur. Ayrıca Karaçayca sözlü müzik.

Yukarıda belirtilen müzik bantları 10 müzik parçası bir arada ve bantın bir yüzünde olmak kaydıyla yalnız abonemiz olanlara 60 lira fiyatla gönderilecektir.

İstiyen okurlarımız 20 parça müziği 120 lira fiatla da temin edilebilecekleridir.

Okurlarımıza duyururuz.